foucault'yu unutmak

jean baudrillard

çeviri: oğuz adanır

DOĞUBATI

Jean Baudrillard

Foucault'yu Unutmak

Jean Baudrillard

Foucault'yu Unutmak

Çeviri: Oğuz Adanır

DOĞUBATI

JEAN BAUDRILLARD (1929-2007)

Fransız düşünür ve sosyolog. Medya üzerine yaptığı çalışmalarla bütün dünyada ün kazanmıştır. Simülasyon kuramıyla günümüz siyasî ve ideolojik akımlarına radikal eleştiriler yöneltmiştir. Baudrillard'a göre artık gerçek dünya ile imgeleri arasında ayırım yapma becerisine sahip değiliz. Yani, hakikat duygumuzu tamamiyle yitirdik... Bugün, reklâmlar 'şey'lerden çok imgeler satıyor bize. Chanel, Calvin Klein veya GAP gibi markaların temsil ettiği nitelik veya değerden çok etiketlerini veya göstergesini satın alıyoruz. Baudrillard'ın en ünlü açıklaması, Körfez Savaşı'nın "gerçekten yaşanmadığı" ile ilgiliydi. Ortadoğu'nun ekrandaki temsili düşmanı iblisleştirmek için kullanıldı, görüntüleme araçlarıyla güdümlü füzeler fırlatıldı ve hedefler vuruldu. CNN izleyicileri bir 'medya olayı' olarak rahat ve geniş koltuklarında savaşı cipsi yiyerek izlediler. Savaşın yeri ve bölgesi herhangi bir sınır içermiyordu. Bu savaş yayılarak Batı'da televizyon ekranlarına taşınmıştı. Füze bombardımanı ile imge bombardımanı arasında bir ayırımın yapılamayacağı noktaya dek üstelik... Baudrillard böyle bir dünyada kitlelerin eleştiri gücünü tamamen kaybettiğini öne sürer.

Özgün Metin
Oublier Foucault

© Éditions Galilée, 1977

Fransızcadan Çeviren
Oğuz Adanır

Kapak Tasarım
Mr. Z & Z

Tasarım Uygulama
Aziz Tuna

Baskı
Tarcan Matbaacılık
Temmuz 2013

Doğu Batı Yayınları
Ankara Merkez:
Yüksel Cad. 36/4 Kızılay/Ankara
Tel: 425 68 64 / 425 68 65

İstanbul Dağıtım:
Hobyar Mah. Narlıbahçe Sok. No:6
Cağaloğlu/İstanbul
Tel: 0 212 243 47 11

www.dogubati.com

ISBN: 978-975-8717-98-9 / Sertifika No: 15036

Doğu Batı Yayınları-92 Sosyoloji-22

ÇEVİRMENİN ÖNSÖZÜ

Mike Gane, "Baudrillard Live" başlıklı metnin girişinde "Foucault'yu Unutmak"la ilgili olarak:

> ...Baudrillard, Foucault'yu eleştirdiği *Oublier Foucault* adlı dillere destan, ünlü makalesiyle kendi ülkesi Fransa'da adından söz ettiriyor ve bu makalesi yüzünden –aşağı yukarı Derrida'nınkine benzer bir şekilde– Fransa'nın Akademik dünyasında giderek etkisi artan Collège de France (Michel Foucault bu kuruma 1970 yılında seçilmiştir) Profesörünün nüfuzu altında bulunan akademik kurumlardan dışlanıyordu. Aslında bu metin *Critique* dergisi için bir kitap tanıtım yazısı olarak kaleme alınmış ve metnin

bir kopyası üzerinde kimi yorumlarda bulunabileceği beklentisiyle Foucault'ya gönderilmişti. Baudrillard uzun bir gecikmeden sonra makaleyi Galilée yayınevi aracılığıyla yayımladı. Bu Foucault'nun hoşuna gitmedi, hattâ bir keresinde Foucault'nun: "Bunca iş arasında Baudrillard denilen kişiye ayıracak fazla zamanım yok" dediği söylenir (bakınız: D. Eribon, *Michel Foucault*, Cambridge, Mass. Harvard University Press, 1991). Hiç kuşkusuz, *Oublier Foucault*, Baudrillard'ın kariyerindeki önemli dönüm noktalarından biridir. Makale, Baudrillard'ın akademik sosyoloji çalışmalarından kesinkes bir şekilde uzaklaşmaya başlamış olduğu bir dönemde yazılmıştı. Bu süreç ortodoks sosyologlarla kendisi arasında dikkate değer bir ayrılığa yol açtı. Nitekim Baudrillard ele geçirdiği ilk fırsatta üniversite öğretim üyeliğinden ayrıldı.*

Bundan sonrasını Baudrillard'dan (1993 yılında İstanbul'a geldiği günlerde) dinlemiştim. *Foucault'yu Unutmak* yüzünden (Türkiye ve daha pek çok ülkede olduğu gibi, bulunduğu kadrodan bir üst kadroya atanmak isteyen, akademik kariyer peşinde koşan insanların, girmek zorunda oldukları sınavlar-

* M. Gane. *Baudrillard Live*, Routledge 1993, London-N.York, (Giriş Bölümü, s. 1-2. Yayınlanmamış çeviri: Bernar Kutluğ)

la=aşmaları gereken jüriler vardır!) Baudrillard, birçok kez karşısına çıktığı (bu hep aynı üyelerden oluşan bir jüriymiş!) jürideki kadın profesörün Foucault yandaşı olması ve görüşlerine yakın diğer iki öğretim üyesini de kendi yanına çekmesi sonucunda bir türlü üst kadroya yükselemez. Bu "ilk fırsatın" eline geçebilmesi için yaklaşık on, on iki yıl beklemek zorunda kalır. Sonunda değişen jüri üyesi kadın profesörün yerine Baudrillard'ın doktora tez jürisinde yer alan bir profesör atanınca, Baudrillard üst düzey bir kadroya yükseltilir ve emekliye ayrılması sağlanır. Doğal olarak bu işin tatlı, yani dedikodu yanıdır. Peki, ne olmuştur da Baudrillard'ın başına bu işler gelmiştir?

Bu sorunun yanıtını bu metnin tamamını okuduğunuzda almış olacaksınız. Ama ben okuyucunun müsaadesiyle metinle ilgili bir iki şey söylemek istiyorum.

Foucault'yu Unutmak yükte hafif pahada "ağır" değil, "çok ağır" cinsinden bir metin olup, Michel Foucault'yu 'döven' ama hakkını yemeyen bir metindir!

Baudrillard, bu uzun bir makale olabilecek kadar kısa metinde özellikle Foucault'nun *Gözaltında Tutma ve Cezalan-*

dırma... ve *Cinselliğin Tarihi** ile yazarın daha eski tarihlerde yayımladığı *Deliliğin Tarihi* gibi metinlerine de gönderme yaparak: politik iktidar, cinsel iktidar, arzu, üretim (bu arada Deleuze ve Guattari'nin Anti-Ödip'ini de eleştirmeyi unutmadan), psikanaliz, devrim, baskı altında tutma vb. alanları kapsayan çözümlemesini hedef almaktadır.

Baudrillard *Foucault'yu Unutmak*'da simgesel değiş tokuş (ya da potlaç) düzenine ait terminoloji ve verilerden yararlanmanın yanısıra, bizzat Foucault'nun unuttuğu ya da öyle göründüğü, içinde bulunulan tarihsel konjonktürü de göz önünde bulundurarak ünlü düşünürü eleştirmektedir. Örneğin en azından başlangıcı konusunda çok somut ve net bilgi ve verilere sahip olunmadığı söylenen *Klasik Çağı* bir çözümleme alanı olarak seçmiş bulunan Foucault'nun bu seçiminin bir anlamda bilinçli bir seçim olduğunu söyleyen Baudrillard, Foucault'nun böyle bir seçim olanağından yararlanarak aslında çektiği söylev aracılığıyla –diğerleri arasında– kendine ait bir iktidar alanı yaratma çabasında olduğunu iddia etmektedir. Öte yandan: delilik, toplum, baskı, cinsel arzular, bilinçaltı ve iktidar arasındaki ilişkileri açıklamaya çalışan Foucault'nun gene bilinçli olarak İktidar kavramını (özellikle de

* Asıl üzerinde durulan metin budur.

politik iktidar) sorgulamaktan kaçtığını söylemektedir. Bu arada devrimcilerin asıl istedikleri şeyin devrim yapmak değil iktidarı elde etmek olduğunu, zaten bu yüzden (1960-70'lerde) iyice yüzeyselleşen Marksist düşüncenin iktidar kavramını sorgulayarak onu aşmak gibi bir niyete kesinlikle sahip olmadığını ileri sürmektedir.

Foucault'nun cinsellik, iktidar, baskı, arzu, delilik vb. konularla ilgili olarak bu kadar güzel ve kusursuz bir söylev çekebilmesinin kökeninde bütün bu konuların ve kuramların günümüzde anlamlarını yitirmiş olmalarının yattığını söyleyen Baudrillard, böylelikle Foucault'nun söylevinin gerçekliği kapsayan bir evrene değil, bir simülasyon evrenine ait olduğunu ve bu yüzden onu bilimsel bir çözümlemeden çok bir "vakayiname" (chronique) olarak nitelendirmenin daha doğru bir şey olacağını iddia etmektedir.

İktidar'ın bir nesne-özne (kadın-erkek ilişkilerinde olduğu gibi) oyunu olduğunu ve bunun kökeninde meydan okuma ve ayartma kavramlarının bulunduğunu söyleyen Baudrillard, gerçekte iktidarın gerisi hiçlik ve boşluktan ibarettir demektedir. Çünkü ilkel toplumlarda iktidar diye bir şey yoktur ya da iktidar öznesi bir kukladan başka bir şey değildir. Başka bir deyişle iktidar simgesel bir şeydir ve özneye ancak başka-

ları tarafından vekâleten, geçici olarak devredilebilir. Bunun bilincinde olmayan bir iktidar öznesi (aydın, politikacı vb.) en kısa süre içinde alaşağı edilme durumuyla karşı karşıya kalacaktır. Öznenin vekâleten iktidara gelebilmesi için nesneyi ayartması, ikna etmesi, ona meydan okuması gerekmektedir. Baudrillard'a göre Foucault işte bu ayartma ve meydan okuma düzenini reddettiği için, iktidarı cinsellik, arzu, baskı altında tutma ve bilinçaltı gibi kavramlarla, mikro-fizik, mikro-biyoloji terminolojisinden de yararlanarak bireyselleştirmeye yani maddileştirmeye ya da somutlaştırmaya yani iktidar kavramını çarpıtmaya kalkışır.

Özetle Foucault'nun söylevi Baudrillard'a göre iş işten geçtikten sonra ortaya çıkan bir mesih, iş işten geçtikten sonra yapılmaya çalışılan bir devrim gibi, iş işten geçtikten sonra verilmiş bir söylev olma özelliğine sahiptir. İşte bu yüzden *Foucault'yu Unutmak*'ta yarar vardır!

Oğuz Adanır
İzmir, Ekim 1995/Ocak 2012

FOUCAULT'YU UNUTMAK

Bir ustanın elinden çıktığı belli olan ve ne demek istediğini, insanı kendine hayran bırakacak bir şekilde sunan Foucault'nun anlatımı kusursuz olarak nitelendirilebilecek bir anlatımdır, zira sözünü ettiği şey despotik bir yapıdan çok, artık iç içe geçmiş bir yapı görünümüne sahip, dürülmüş bir halının yere yayıldıkça büyümesi ve lirik bir koronun kökeni belli olmayan (aynı zamanda sonu belli olmayan) bir şarkı okumasına benzeyen şu iktidar üreten sarmalıdır. Giderek büyüyen bu sarmalın, giderek daha kesin hatlara sahip olduğu görülmektedir. Öte yandan delik deşik olmuş bir toplumsal, zihinsel ve bedensel ağ içinde yüzen şu iktidarın kılcal denilebile-

cek damarlara kadar yayılmasını, şu iktidar teknolojilerinin olabilecek en küçük boyutlara kadar ayarlanabilme özelliklerinin (bu noktada güç ilişkileriyle ayartmayı birbirlerinden ayırmak olanaksızlaşmaktadır) hepsine (aynı zamanda bir iktidar söylevi olma özelliğine) sahip olan Foucault'nun söylevinde *doğrudan* tanık olabilirsiniz. Bu söylev yarattığı alanın tamamını biçimlendirmekte, açıklamakta ve bu konuda söylenebilecek her şeyi kusursuz bir şekilde söylemektedir. Bu söylevdeki en önemsiz nitelendirmeler bile en ince ayrıntısına kadar anlamla yüklüdürler. Bu metinlerde birbirlerini izleyen cümleler ve bölümler giderek yükselen bir sarmalı oluşturmaktadırlar. Bir ustanın elinden çıktığı belli olan bu söylevde dünyanın merkezi yer değiştirerek, yeni alanlar açılmakta (bunlar yeni iktidar alanlarıyla söylev alanlarıdır) ancak bu boşluklar, her nedense, çok büyük bir titizlik ve çok sarih bir anlatım sayesinde hemen anında doldurulmaktadır. Anlamsız tek bir sözcük, fantazm ya da geriye dönüşe izin verilmeyen bu hatasız Foucault söylevi aynı zamanda akıcı bir nesnellik, düz ve çizgisel olmayan bir anlatımın yanısıra belli bir yörüngeye de sahiptir. Bu söylevde anlam asla yazılı metindekinin ötesine geçmeye çalışmamaktadır. Bu söylevin herhangi bir afallamaya yol açmayan anlamı, metnin kendisine de üç nu-

mara bol gelmemektedir yani güzel bir söyleve benzemeye çalışmamaktadır.

Foucault'nun söylevi özetle kendilerini betimlemeye çalıştığı iktidarların bir ikizi (aynadaki yansıması) gibidir. Zaten bu söylevin gücü ve ayartıcılığı da buradan kaynaklanmaktadır, yoksa sunduğu, bir leitmotif'den başka bir şey olamayacak "hakikat payı" denilen şeyden değil. Hakikat payı: hakikatle ilgili deneylerden ibaret olup o kadar da önemli bir şey değildir. Çünkü Foucault'nun söylevi bir başkasının söylevinden daha gerçekçi değildir. Bu söylevin büyüleyici olan yanı nesnesini çok büyük bir kurnazlıkla gözler önüne serebilen bir çözümleme olmayı becermiş olmasıdır. Bu çözümleme, nesnesini hem somut hem de taktik açıdan kesin bir şekilde betimleyebilmektedir. Bu betimlemeleri besleyen ayartma çözümlemenin gücünü arttırırken, dil de bu yeni iktidar biçimleri sayesinde işlevsel bir üretkenliğe sahip olmaktadır. Tıpkı Lévi-Strauss'un mite özgü simgesel etkileme gücünü ortaya koyması gibi. Öyleyse bu hakikat üzerine bir söylevden çok, sözcüğün gerçek anlamında mitik (efsaneyi andıran) bir söylev olup, insanın zihninde yarattığı o hakikat etkisine şahsen vicdanen hiçbir kuruntuya kapılmadan kandığımı söyleyebilirim. Zaten Foucault'yu okuyup, peşinden gidenler de

farkına bile varmadan bu mitik anlatımı ıskalamakta ve kendilerine yalnızca ve yalnızca hakikatin anlatıldığını düşünmektedirler.

İktidar üzerine yazılmış bu çözümleyici vakayinamenin (chronique) kusursuzluğu insanı tedirgin etmektedir. Ancak satır aralarında bulunan bir şeyler, bu gerçek olamayacak kadar güzel ve uyumlu anlatımın tersine eğer iktidar, cinsellik, vücut ve disiplin konularında bu kadar kesin bir şekilde konuşabilmek mümkün olabiliyorsa ve bu iş onların geçirmiş olduğu biçim ve yapı değişikliklerinin (métamorphoses) en ince ayrıntılarına kadar götürülebiliyorsa, o zaman bir anlamda "*bütün bu anlatılanların bundan böyle miyadını doldurmuş*" şeyler olduklarını ve Foucault'nun böyle bir hayranlık uyandırıcı manzara sunabilmesini sağlayan şeyin bugün artık tamamıyla yok olup gitmekte olan bir dönemin ilk başlangıç yıllarını (bu belki de üzerinde çalışan son dinozorun Foucault olacağı "klasik çağ"dır) kendine çalışma sahası olarak seçmesinden kaynaklandığını düşündürtmektedir. Başvurduğu terimler anlamlarını yitirmeden önce, ürettikleri bütünsel görünümle insanı heyecanlandıran bir tarihsel çözümleme sunmuşlardır. Apollinaire: "Zaman dediğim zaman, zaman geçmiş oluyor" diyordu. Foucault da iktidarın neye benzediğini

bu kadar güzel bir şekilde anlatabiliyorsa (üstelik bunu *gerçek*, nesnel, çoğulcu bir bakış açısının sunulmasına olanak tanıyan terimlerden yararlanarak yapmıştır. Ancak bu arada unutulmaması gereken bir şey varsa o da bu terimleri nesnel bir şekilde sorgulama işini savsakladığı gerçeğidir. Burada söz konusu olan şey görülemeyecek kadar küçük boyutlara indirgenen, un ufak edilerek paramparça bir görünüm arz eden bir *gerçeklik ilkesine* sahip sorgulanmayan bir iktidar anlayışıdır) bunun nedeni iktidarın ölmüş olmasıdır. İktidarı herkesle paylaşmaya kalkışmak ona eski sağlığını ve gücünü kazandıramaz. Çünkü iktidar, bizim henüz nasıl olduğunu tam olarak anlayamadığımız bir şekilde ortadan kaybolmuş durumdadır. İktidar söz gelişi tersine çevrilerek, gücü tamamıyla elinden alınarak ya da simülasyon evreninde hipergerçekleştirilerek yok edilmiş olabilir. Ancak doğru olan bir şey varsa o da aklını soy ağacı denilen şeye takan Foucault'nun, iktidar düzeyinde gözden kaçırdığı bir şeyler bulunduğu gerçeğidir. Foucault açısından politikanın bir sonu yoktur yalnızca biçimsel ve yapısal dönüşümler (métamorphoses) vardır. Despotluktan disiplin toplumuna, oradan da mikrohücre aşamasına tıpkı fizik ya da biyoloji alanlarındakine benzer bir şekilde geçilmektedir. Bu, egemenliği altında bulunduğumuz iktidar düşüncesi konusunda muazzam olarak nitelendirilebile-

cek bir gelişmedir. Oysa herkesin doğruluğunu onayladığı bir iktidar önermesi konusunda herhangi bir değişiklik yoktur. Ortada henüz yeni bir iktidar açıklaması yoktur; başka bir deyişle iktidar işlevsel açıdan *gerçek* anlamdaki iktidara çok az benzeyen bir tanımla yetinmektedir. Öyleyse Foucault ancak çok güçlü bir gerçeklik ilkesi ve hakikat ilkesiyle politika ve söylev arasındaki uyum olasılığından yola çıkarak (iktidar artık yasal ve yasaklayıcı bir despotik düzene benzememekle birlikte hâlâ gerçek bir nesnel düzenin parçasıdır) aşamaları art arda betimleyebilmektedir. Bu aşamalardan ilkinde iktidar konusunda bulunabilecek en alt düzeydeki terimleri bile bulup ortaya çıkartırken, iktidar değişmeyen bir terim olarak kalmakta ve nasıl ortadan kaldırılabileceği sorusuyla hiçbir yerde karşılaşılmamaktadır.

Peki, ya Foucault'nun şu çok güzel bir şekilde ifade ettiği cinsellik (sonuç olarak bu da cinsellik üzerine *çözümleyici* bir söylev; başka bir deyişle söylemek istediklerini söyleyebilmek için öyle çok derinlere inmeyen yani cinsellik üzerine duygusal sözlere başvurmayan ya da *bilinçaltının altı*'na inmeye çalışmayan yazılı söylevlere özgü açıklık ve anlaşılırlığa sahip bir söylevden başka bir şey olamamaktadır) konusuna ne demeli? Şu bizim kültürümüze ait önemli bir *ürüne* (o bile)

benzeyen cinsellik konusunda bize böylesine güzel bir açıklama yapabilmesinin nedeni, diğeri gibi, onun da ortadan kaybolmaya yüz tutmuş bir şey olmasıysa ne olacak? Cinsellik de insan ya da toplumsal gibi gelip geçici bir şey olabilir. Peki, ya cinsellik söylevinin bittiği yerde başlayan cinselliğe bir gerçeklik kazandırma oyunu kesin bir şekilde o eski canlılığını yitirip yerini başka simülakrlara bırakarak, kendisiyle birlikte (günümüzde her yerde karşımıza çıkan) arzu, beden ve bilinçaltına ait önemli gönderenlerin de yok olmalarına neden olursa ne olacak? Foucault, cinselliğin er ya da geç öleceğini varsaymaktadır. Bin yıl boyunca (millenium) sürecek bir cinsellik ve arzu döneminin başlangıç noktasında yer almış gibi görünen psikanaliz, belki de tüm dikkatleri anlamlarını tamamen yitirmeden önce cinsellik ve arzu üstüne çekmekten başka bir şey yapmıyordur. Marksizm tamamıyla soyut bir şey olan sınıf mücadelesini nasıl somut bir gerçeklik gibi algılayıp, kuramsal girişimlerin içine gömerek bir son verdiyse, psikanalizin de aynı şekilde bilinçaltı ve arzu süreçlerine bir son verdiği söylenebilir. Bundan böyle arzuya özgü bir üstdil (métalangage) kullanarak, geçerliğini yitirmiş bir cinsellik söylevi çekmekten başka bir şey yapamayacağız. Göstergeler aracılığıyla yeniden üretilen bu cinsellik söylevi bir belirsizlik ve neredeyse tamamıyla yitirilmiş bir cinsel enerjiden yoksun-

luğu gizlemeye çalışır gibidir. Bugün cinsellik konusunda üretilen egemen yaklaşımın atıl bir çevre anlamına geldiği görülmektedir. Cinsellik konusunda söylenenler politika için de geçerlidir: "1968 yılında *her şeyin politik* olduğunu anlayabilmemiz için ne kadar çok grev, barikat, söylev ve kaldırım taşı görmemiz gerektiğini bir hatırlayın. Her yeri sarıp sarmalayan, yasaklanan ve yinelenen pornografiyse bize *her şeyin cinsellikle* ilişkili olduğunu hissettirmeye çalışmaktadır" (*Art Press*, Pornografi özel sayısı). Her şeyin hem politikayla hem de cinsellikle ilişkili olduğunu söylemek katmerli bir saçmalıktır, zira politikanın çöktüğü, cinselliğinse "özgürleştirilmiş" hipergerçek bir cinsellik evreni içinde önemli bir gönderenler sistemi olarak için için eriyip, ortadan kaybolduğu bir sırada, olsa olsa birbirlerine koşut iki saçma yaklaşımdan söz edilebilir.

Foucault'nun dediği gibi, cinsellik ve cinsiyet konusunda burjuvazi başlangıçta görkemli ve insanın itibarını artıran bir bedene sahip olmaya çalışsa bile, daha sonra bunları toplumun geri kalan kesimlerine herkesin sahip olabileceği ve sıradan bir şey olarak kaktırmıştır. Cinsellik simülakrı olarak nitelendirilebilecek bu şey burjuva bedenler üzerinden herhalde tenler üzerinden süzülerek, akıp gitmiştir. Cinsellik simülasyonu olarak nitelendirilebilecek engellenmesi olanaksız bu

gelişmeler karşısında birincinin yerini bu yeni cinsel gerçeklik, kaybolup giden büyüleyici bir gönderenler sistemi[1] almıştır (bu yitirilmiş gönderenler sistemi gerçekte belli bir biçime sokulan bilinçaltı adlı *mitin* uyumlu görüntüsünden başka bir şey değildir. Oysa Foucault'nun bu kadar güzel bir betimleme yapabilmesinin nedeni sunduğu manzaranın klasik cinsellik formülünün dışına çıkmayı başaramamış olmasıdır. Cinsellik onun sayesinde bir söylev görünümüne kavuşmuş görünmekle birlikte kendi içinde tutarlı olduğu söylenebilir. Tıpkı iktidar gibi bu söylev de olumlu bir yeni yoruma kavuşturulmuştur. Söylev bir söylev olarak kalsa da içinde yer alan cinsel unsurların işleyiş mekanizmaları, stratejiler ve tezgâhlar gerçektir; örneğin, histerik kadın, ahlâksız yetişkin insan, mastürbasyon yapan çocuk, ödip kompleksi üreten aile gibi. Bunlar hem gerçek hem de tarihsel düzenekler olup, içlerine asla hile hurda karıştırılmamış makinelerdir; tıpkı her şeyi enerji ve libido düzeni üzerine oturtan (Deleuze-Guattari) arzulatıcı makineler gibi.

---

[1] O grotesk hipergerçekçi görünümüyle porno tam tersine yitirilmiş referans sistemlerini yeniden harekete geçirerek sanki bir yerlerde gerçekten cinsellik diye bir şeyin var olduğunu kanıtlamaya çalışır gibidir.

Bu makinelerin hepsi yaşamaya devam ediyor ama doğru olan bir şey varsa o da: *Bütün bunların bir zamanlar bir gerçekliğe* sahip olmuş olduklarıdır. Ancak bir zamanlar gerçekten var olan bu "özgün" makinelerin yerini alan simüle edici makinelerin, bir sonraki aşama yani simülasyon adlı büyük tezgâh döneminde bu düzenekleri kendi hesabına geçirip geçirmediği konusunda Foucault hiçbir açıklama yapmamaktadır, zira onun bakış açısı klasik iktidar ve cinsellik kültürünün (=sémiurgie) dışına çıkamamaktadır. Foucault, saçma sapan bir simülakr kültürünün (=sémiurgie) iktidarı ele geçirmiş olduğunu görememektedir. Tüm diğerlerini saf dışı eden bu yeni aşama belki de yeni bir arzu ve iktidar biçiminden başka bir şey değildir. Ancak bu düşüncenin ürettiği gerçeklik insana pek inandırıcı gelmemektedir, çünkü kullandığı bu terminoloji her türlü söylevin daha baştan çökmesine neden olmaktadır. Barthes, Japonya konusunda: "Orada cinsellikle yalnızca cinsel ilişki alanında karşılaşabilirsiniz; oysa Amerika Birleşik Devletleri'nde cinsellikle, cinsel ilişki dışında her yerde karşılaşabilirsiniz" demekteydi. Peki, ya cinsel ilişkinin artık cinsel ilişkiyle bir ilişkisi kalmamışsa ne olacak? Hiç kuşkusuz cinsel özgürlük ve pornografiyle birlikte cinsel aklın can çekişmesine tanık olmaktayız. Oysa Foucault'nun bu konuda yaptığı en güzel açıklamalar, her nedense bütün bunla-

rın anlamlarını yitirdikleri bir döneme rastlayacaktır. *Gözaltında tutma ve cezalandırma* konusundaki disiplin, panoptik ve saydamlık kuramı için de aynı şey söylenebilir. Büyük bir ustaya yakışan ancak miyadı dolmuş bir kuram. Bakışa nesnel bir görünüm kazandıran bu denetim kuramı işi bireysel boyutlara kadar götüren bir çözümleme sunsa bile miyadını doldurmuş bir kuramdır. Bir simülasyon düzeni içinde yer alan açıklık stratejisinden ne kadar söz edilebilirse, Foucault' nun cezanın uygulanma biçimi ve simgesel anlamıyla ilgili yaptığı betimlemenin de bu simülasyon düzeninde o kadar geçerli olacağı söylenebilir. Burada da eksik olan bir halka vardır. Foucault'nun anlaşılmaz bir şekilde karşısında çakılıp kaldığı ve asla kendisini aşıp geçmeye çalışmadığı bu halka sistemin başlattığı güncel devrimdir.

Kitabın savunduğu ana tez konusunda da söylenebilecek çok şey var; örneğin, cinsel ilişki asla baskı altına alınmamış, tam tersine cinsel ilişkiden konuşmak, yüksek sesle söz etmek yasaklanmış; cinsel ilişkiyi itiraf etme, dışavurma ve *üretme* zorunluluğu getirilmiştir. Baskı altına almaysa bütün bir kültürün cinselliğin tahakkümü altına alınmış olduğunu gizleyebilmek amacıyla oluşturulmuş bir tuzak, bir bahanedir. Fou-

altına almanın, o eski, arzuları baskı altında tutma eylemiyle bir ilişkisinin bulunmadığına dikkat edelim. Çünkü bu baskı altına alma ya da onu "çağrıştıran" sözcükler arasında başka başka sözcükler olmaktan başka ne fark vardır ki?) kitabın özünü oluşturan fikirden geriye bir şeyler kalıyor mu? Kalan şey şu: kitapta bu yasak ve yasa üzerine oturtulan üstün bir konuma sahip olumsuz, tepki veren iktidar anlayışının yerini olumlu, etkin, içkin bir iktidar anlayışına bıraktığı görülmektedir ki, bu gerçekten hayati bir öneme sahiptir. İktidarın bu yeni versiyonuyla Deleuze ya da Lyotard'ın sundukları arzunun yeni versiyonu arasındaki benzerlik oldukça çarpıcıdır. Arzunun bu yeni versiyonunda sözü edilen şey arzudan yoksunluk ya da arzuya getirilen yasaklar değil, giderek çoğalan ve yoğunlaşan arzuların olumlu bir şekilde dağılımını sağlayan düzenektir. Bu rastlantısal bir çakışma değildir. *Bunun nedeni iktidarın* Foucault'da *arzu anlamına geliyor olmasıdır.* Başkalarının arzu dedikleri şeye Foucault iktidar demektedir. Başka bir deyişle iktidar hep var olmuş, her türlü olumsuzluktan arındırılmış, bir ağı andıran, toprağa kök salmış bir bitkiye benzeyen, sonsuza dek yön değiştirmek zorunda bırakılan bir birbirini izleme biçimidir. İşte bu yüzden Foucault arzudan söz etmeye gerek duymamaktadır. Arzunun yerini başka bir şey almıştır (buna karşılık "schizo" ve libido kuram-

larında –günümüzde her yanı saran benzer bir içkinlik, benzer bir olumlu tavır, benzer koşullanmalara bakarak– arzu ya da ona benzeyen herhangi bir şeyin çarpıtılmış bir iktidar biçimi anlamına gelip gelmediklerini sorgulamak gerekmektedir. Belki de bu kuramların sonu gelmek bilmeyen bir spekülasyon oyunuyla bizim hakikat oyunları diye nitelendirdiğimiz arzu ve iktidara sürekli olarak yer değiştirtip değiştirtmedikleri sorusunu sormak daha iyi olacaktır).

"Düzenlenme biçimleri" (bu o kuramcıların sevdiği bir terimdir) açısından ele alındıklarında hiç kuşkusuz bu iki kuramın birbirlerinin tıpatıp aynısı, birbirleriyle eşsüremli (synchrone), eşsüreli (isochrone) oldukları ve aynı yolu izledikleri söylenebilir. Zaten bu yüzden kolaylıkla yer değiştirebilmektedirler (bakınız Deleuze'ün *Critique* dergisi, Aralık 1975'te Foucault üzerine yazmış olduğu yazı). İşte bu yüzden "iktidarda olmaktan alınan haz", "kapitalizmi arzulamak", vs gibi ikincil bir öneme sahip düşünceler üretebilmektedirler ki, bunlar bir önceki kuşak tarafından üretilen "devrim yapma arzusuyla", "iktidarda olmamaktan alınan haz", vs gibi önemsiz düşüncelerin birebir karşılıklarıdır, zira o Reich ve Freudo-Marksist düşüncenin baskın olduğu günlerde arzu ve iktidar birbirlerine karşıt göstergelerdi. Oysa günümüzde birey-

sel iktidar arzusuyla bireysel arzu politikasının çok derin libido açıklamaları içinde birbirlerine karıştıkları görülmektedir. Bunun için olayı olabilecek en küçük yani bireysel boyutlara indirgemek yeterlidir. Foucault'nun: iktidar/bilgi/hazdan oluşan bir sarmal sunmasının nedeni (iktidar/bilgi/arzu demekten çekiniyor olmasıdır. Oysa burada söz konusu olan şey) arzu ve arzu kuramının kendisidir. Moleküler bir örgüyü andıran bu sarmal, gelecekte ortaya çıkacak histeriyi tüm ayrıntılarıyla ortaya koymaktadır. Foucault'nun da bu örgünün bir parçası olduğu söylenebilir, çünkü o da arzunun oluşum biçimine benzeyen bir iktidar düzenlemesinin yerli yerine oturtulmasına katkıda bulunacaktır. Tıpkı Deleuze'ün geleceğin iktidarlarına ait bir arzu kavramını yerli yerine oturtması gibi. Bu kendisinden kuşku duyulmasına neden olabilecek kadar güzel suç ortaklığı, nişanlı bir çift arasındaki masum suç ortaklığına benzemektedir. İktidar arzuya yanaşıyorsa ya da arzu iktidara yanaşıyorsa, bu durumda, ikisini birden defterden silmekte yarar var.

Basit bir tanımlama üzerine oturtulmaması koşuluyla baskı altında tutulma (refoulement) varsayımına radikal bir şekilde karşı çıkılmasına evet diyoruz. Oysa Foucault'nun reddettiği bütün enerjilerin maddi üretime doğru yönlendirile-

bilmesi için baskı altına alınması gerektiğini söyleyen böylesine basit bir cinsellik tanımıdır. Bu noktadan hareketle proletaryanın baskı altına alınması gereken ilk sınıf olacağını söylemek çok kolay bir çözümdür. Oysa tarih, baskı denilen şeyin önce ayrıcalıklı sınıflar üzerinde denendiğini göstermektedir. Sonuç olarak baskı altında tutma varsayımı çökmektedir. Çünkü ilginç olan diğer varsayımdır. Bu varsayım, bu arada cinselliğin kapsadığı tüm alanları da içine alarak, baskı altında tutma olayını manifaktür aşamasından çok daha eski tarihlere götüren bir varsayımdır. Burada üretim güçlerinin, enerjilerin ve cinsellik üzerine konuşmanın özgürleştirilmesinden söz edilmektedir. Giderek güçlenen ve farklılıklar üstüne oturtulan bir toplumsallaştırma süreci konusunda da benzer bir mücadele verilerek, benzer bir sonuca ulaşılmaktadır. Bu varsayım gidebileceği en uç noktaya kadar götürüldüğünde baskı altında tutma denilen şeyin kesinlikle, cinselliğin, herhangi bir şeyin yararına baskı altına alınmış biçimi olmadığı anlaşılmaktadır; buna karşın cinselliğin üzerine yıkılan bir baskı altında tutulmadan söz edilmesi daha doğru bir yaklaşıma benzemektedir. Bu, bir tür söylevler, bedenler, enerjiler ve kurumların cinsellikten yararlanılarak "cinsellik adına çekilen söylevle" sınırlandırılmasıdır. Sonuç olarak bas-

kı altında tutulan bir cinsellik, cinsellik aracılığıyla bir baskı altında tutulmayı gizlemekten başka bir işe yaramamaktadır.

Üretim kademeleri ancak bir yön değişikliği sayesinde çalışmadan cinselliğe giden bir silsileyi izleyebilmişlerdir. Politik ekonomiden, libidinal ekonomiye giden yol (1968'e ait en son bulgu) bu yönlendirme sonucunda vahşi ve arkaik bir toplumsallaştırma modelinden (çalışma düzeni), daha ayrıntılı, daha esnek ve aynı zamanda daha "psişik" ve vücutla daha yakından ilgilenen (cinsel ve libidinal) bir toplumsallaştırma modeline doğru gidilmesine neden olmuştur. Biçimsel bir dönüşüme uğrayan emek gücüne içtepisel bir görünüm kazandırılırken; bir temsil etme sistemi (şu ünlü "ideoloji") üstüne oturan bir modelden duygularla oynayan bir sistem modeline geçilmiştir. Cinsellik burada kategorik bir toplumsal zorunluluğun bir tür tuhaf görünüm kazandırılmış biçimine benzemektedir. Bir söylevden diğerine geçildiğinde (zira burada söz konusu olan şey gerçekten de bir söylevdir) sözcüğün gerçek anlamında "görünür kılma" (pro-duction) ültimatomuyla karşılaşılmaktadır. Gerçekten de "üretimin" (production) ilk anlamı maddi bir edimle ilgisi olmayan görünür kılma, ortaya çıkarma, belli bir sürecin sonunda ortaya çıkma yani ("pro-ducere"=) belgelemedir. Her nedense cinsellik de

bir belge üretilir gibi üretilmektedir. Cinsellik bir belge üretir gibi, bir oyuncunun sahnede yeteneklerini sergilemesine (=produire sur scène) benzer bir şekilde üretilmektedir. Üretmek demek bir başka düzene yani sır ve ayartma düzenlerine ait bir şeyin zorla somutlaştırılması (maddi bir görünüm kazandırılması) demektir. Oysa *ayartma* her zaman ve her yerde (*production*=) üretimin karşısında yer almıştır. İster bir nesne, ister bir sayı, isterse bir kavram şeklinde olsun, amacı açıkça kendini göstermek olan üretimin tersine ayartma somut ve görünür nesneler evrenine ait bir şeylerin eksilmesine/görünmez hale gelmesine yol açmaktadır. Cinselliğin pornografi içindeki rolü ya da daha genelinde bizim kültürümüzün pornografinin doğal bir önkoşulu gibi algılanmasını amaçladığı "müstehcenlik" yani her şeyin üretildiği, her şeyin gösterildiği, gerçeğin, görünenin ve etkileyicilik katsayısının başına her şeyin gelebildiği; her şeyin güç ilişkileri, kavramsal sistemler ve sayısal üretim olasılıklarıyla açıklandığı ya da yine her şeyin önceden söylendiği, biriktirildiği, tasnif edildiği ve kayıt altına alındığı kültürümüzün bir "üretim" canavarlığı, bir gösterme ve gösteri kültürüne benzediği söylenebilir (Foucault'da işte bu biçimlerden sadece biri olan "itiraf"ın çözümlemesini çok güzel bir şekilde yapmaktadır). Bu çözümlemede (aynı şekilde pornografide de) ayartma diye bir şey

yoktur, çünkü pornografi cinsel ilişkiye özgü jestleri anında üretebilen, alınan zevki anında vahşice sergileyebilen, canlı tanığı olmadığı bir eylemin görüntüleri boşluk tarafından büyülenen bakışların muhatabı olan bedenlerin ayartmanın zerresine bile sahip olmadıkları bir şeydir. Ancak nesneler, makineler, cinsel ilişki biçimleri ya da gayri safi milli hasıla gibi somut bir şekilde ortaya konulabilen ya da sayısal bir görünüm kazandırılabilen olaylar silsilesi içinde tüm güçlerin saydamlık ilkesine boyun eğdikleri bir üretim evreninde de ayartma diye bir şey yoktur.

Cinselliğin bürünebileceği en son ve akıl almaz biçim olan pornografi gerçekliğe uygunluk katsayısı çok abartılmış, manyakça bir gerçeklik saplantısına dönüşmektedir. Hem etimolojik hem de sahip olduğu tüm diğer anlamlarda "müstehcen" işte budur. Zaten cinselliğin kendisi bir tür zorlamanın ürünü değil midir? Yine cinselliğin ortaya çıkışı Batıya özgü gerçekçilik algısına uygun bir olgu değil midir? Cinsellik her konuda model üretmeye düşkün ve her şeyi araçsallaştıran bizim kültürümüze özgü bir saplantı değil midir? Diğer kültürlerde dinî, ekonomik, politik, hukuki hattâ toplumsal ve diğer sınıflandırılmış (gruplandırılmış) hayal ürünlerini birbirlerinden ayırmaya çalışmak saçma bir şeydir, çünkü o

toplumlarda böyle bir sınıflandırma (ya da gruplandırma) yoktur. Üstelik bütün bu kavramlar onların bakış açısından birer zührevî hastalığa benzemektedirler. Biz ise onları daha iyi "anlayabilmek" adına bu zührevî hastalıkları onlara da bulaştırmaya çalışıyoruz. İşte bu yüzden cinselliği tüm diğer alanların kendisine indirgenebileceği ancak kendisinin indirgenebilmesi mümkün olmayan bir veri ya da bir özerkleştirme örneği olarak sunmaya kalkışmak saçma bir girişimdir. Cinsel Aklın bir eleştirisinin yapılması ya da Nietzsche'nin dile getirdiği şekliyle Ahlâk'ın soy ağacına benzer bir Cinsel Akıl soy ağacı gibi bir şeyin çıkartılması gerekmektedir, çünkü bizim yeni ahlâk anlayışımızın adı Cinsel Akıldır. Ölüm konusunda söylenen şu sözler cinsellik konusunda da yinelenebilir: "Cinsellik, bilincin kısa bir süre önce edinmiş olduğu bir alışkanlıktır".

Cinsel ilişkinin kendi başına bir anlama sahip olmadığı, cinselliğin illaki özgürleştirilmesi gereken bir enerji, bir boşalmaya zorlanma ya da her ne pahasına olursa olsun üretilmesi gereken bir ilişki, vücut sağlığının korunabilmesi için belli sayıda cinsel ilişki gerçekleştirilmesi gerekliliğini aşırı ciddiye alınması gereken bir şey olarak algılamayan diğer kültürleri ya hiç anlamıyoruz ya da onlarla çok az uyuşabili-

yoruz. Bu kültürlerde hâlâ uzun uzadıya sürüp giden bir ayartma ve duygusallık süreciyle karşılaşılırken, bu insanlar için cinsellik diğerleri gibi bir hizmet, uzun süren bir armağan ve karşı-armağan verme (şeklinde cereyan eden bir) yöntem(i)dir. Bu kültürlerde sevişme izlenmesi kesinlikle zorunlu bir ritüele özgü belli bir ritmin oluşmasını sağlayan karşılıklılık sürecinin olası son noktasıdır. Bunların bizim için artık bir anlamı kalmamıştır. Cinsellik denilince bizim aklımıza *kesinlikle bir arzunun, zevke dönüştürülmesi olayı gelip,* gerisi bir "hikâyeden" ibarettir. Enerji yüklü somut bir töz olarak nitelendirilebilecek orgastik (orgazm özellikleri taşıyan) işlev konusunda olağanüstü bir görüş birliği sağlanmıştır.

Bizim kültürümüz bir erken boşalma kültürüdür. Büyük ölçüde "ritüelleşmiş" bir süreç olan ayartma biçimlerinin tamamının, *doğallaştırılmış* bir cinsellik zorunluluğu, sanki hemen o anda gerçekleştirilmesi zorunlu görünen bir arzu karşısında her geçen gün giderek geriledikleri görülmektedir. Çekim (cazibe) merkezimiz gerçekten de bilinçaltı ve libidinal ekonomiden yana kaymış durumdadır. Böyle bir ortamdaysa içgüdüsel duygular, yalnızca mekanik bir işlevsellik, özellikle de bir baskı altında tutma ve özgürleştirilme düşün-

cesine mahkûm edilerek tamamıyla doğallaştırılmış arzudan başka bir şeye yaşam hakkı tanınmamaktadır.

Bundan böyle artık:

"Sahip olduğun ruhu kurtarmaya bak" demeyeceğiz, onun yerine:

"Cinsel bir organa sahip olduğuna göre ondan iyi yararlanmaya bak"

"Bir vücuda sahipsin, onu zevk alma amacıyla kullanmayı öğren"

"Bir libidon olduğuna göre, bu enerjiyi nasıl harcayacağını öğrenmen gerekiyor", vs. vs. diyeceğiz.

Bu hızlandırılmış dolanım düzeninde, rahat rahat harcanabilecek kadar bol miktarda ruhsallık, cinsellik ve tenselliğe sahip olma zorunluluğu gerçekte ticari değeri belirleyen zorunluluğa tamamıyla denk düşmektedir. Yerinde duramayan, kıpır kıpır bir kapitali kendine çekebilen bir merkez ya da sabit bir noktanın bulunmaması; yatırım ve yeniden yatırım zincirlerinin dur durak bilmemelerine ve sonuç olarak değerin her yanı sarıp sarmalamasına neden olmaktadır. Günümüzde değer işte bu şekilde bir kapitale dönüşmektedir. Bu kapitalist bir biçimdir. Cinsellik, cinsellik parolası ya da *mo-*

deli denilen şey kapitalizmin vücut düzeyinde ortaya çıkan görünümüdür.

Zaten kendisine hiç durmadan gönderme yapılan şu vücut cinsel ve üretici bir modele benzemekten başka bir seçeneğe sahip değildir. Kapitalizm emek gücü için gerekli enerjiyi üreten vücutla, günümüzde kendisine arzuyla bilinçaltının yüklendiği, psişik enerji ve içgüdülerin sığınağı olan, bilinçaltına özgü süreçlerin yiyip bitirdiği şu içgüdülerin yönlendirdiği bir varlığa benzeyen vücudu aynı anda yaratmıştır. Vücut önce bilinçaltına özgü bir sürece sonra da son devrimci gönderenler sistemi olarak nitelendirilebilecek bir "anti-corps"a dönüşmüştür. Baskı altında tutuldukları bir sırada aynı anda ortaya çıkan kapitalizmle cinselliğin birbirlerinin karşıtı kavramlar gibi algılanmalarının nedeniyse yine baskı altında tutulmalarıdır. Enerjileri denetim altına alınan üretici vücutların karşısına özgür bırakılmış gizli bir "libidinal" enerjinin yeniden keşfedildiği bir vücutla çıkılmaktadır. Öyleyse vücutla ilgili hayal ürünü ve içgüdüsel bir hakikatin kökeninde arzunun bulunduğunu yeniden keşfetmek kapitalizme özgü zihinsel metaforu gömüldüğü yerden gün ışığına çıkartmaktan başka bir anlama sahip olamaz.

Ekonomi politik üstüne çöreklenmiş bir pislik katmanı, kapitalizme özgü zihinsel bir metafora benzeyen arzu ile bilinçaltı böyle şeylerdir. Özel mülkiyet hukukunun inanılmaz bir uzantısını andıran cinsellik hukuku herkese kendi zihinsel, libidinal, cinsel, bilinçaltı olarak nitelendirilen sermayesini yönetme sorumluluğunu yükleyen ideal bir araçtır. Bireysel özgürlük adı altında herkes kendi sermayesinden kendisi sorumlu tutulmaktadır.

Foucault'nun (istemeden de olsa) bize ilettiği mesaj budur; başka bir deyişle baskı yoluyla hiçbir sonuca ulaşamazsınız, eğer bir sonuca ulaşmak istiyorsanız bunu ancak üretim aracılığıyla başarabilirsiniz. Baskı altında tutma yoluyla hiçbir sonuca ulaşamazsınız, eğer bir sonuca ulaşmak istiyorsanız bunu ancak özgürleştirme aracılığıyla başarabilirsiniz demektedir. Ancak bu *ikisi arasında hiçbir fark yoktur.* Her özgürleştirme biçiminin altında yatan bir baskı altında tutulma süreci vardır. Üretici güçlerle arzu, bedenler ve kadınların baskı altında tutulmaları vb. Özgürleştirme mantığının bir istisnası yoktur; başka bir deyişle özgürleşen her güç, her söz iktidar sarmalının sürüp gitmesinden başka bir işe yaramamaktadır. Görüldüğü gibi "cinsel özgürlük" baskı altında tutulmanın iki

önemli sonucu gibi görünen özgürlük ve cinselliği aynı devrimci idealde buluşturmak gibi bir mucizeyi başarmıştır.

Tarihsel açıdan bakıldığında bu olayın en azından iki yüz yıllık bir geçmişe sahip olduğu ancak bugün psikanalizin de hayır duasını alarak büyük bir atılım içinde olduğu görülmektedir –tıpkı ekonomi politik ve üretimin ancak Marx'ın onayını ve hayır duasını alarak en hızlı aşamalarına geçebilmeleri gibi. İşte bugün bizi Marx ve psikanalizin[2] "radikal" muhalefetlerine aldırış etmeden tamamıyla egemenliği altına almış olan konjonktür budur.

---

[2] Marx'ın getirdiği *politik* eleştiri (devrimin, devrimci partilerin bürokrasi anlayışıyla yolundan saptırılması; sınıflar arası mücadelenin altyapısal ve ekonomiye dayalı bir yaklaşımla değiştirilip saptırılması vs) bugün yeniden gündeme gelmektedir. Çünkü onunki kısmî bir eleştiri olup, bu eleştirinin artık üretim aksiyomatiğini de kapsayacak bir şekilde genelleştirilmesi (total bir gönderen olarak üretkenlik) gerekmektedir. Bu ise başlangıçtaki Marksizm'i hiçbir değişiklik yapmadan kendi hesabına geçirmek demektir.

Psikanalizin (Deleuze vs) "Ödip'le ilgili" eleştirisi de (arzunun bir gösteren, yasa, hadım etme ve Ödip modeli aracılığıyla yolundan saptırılması) yine kısmî bir eleştiri olup başlangıçtaki arzu ve bilinçaltı aksiyomatiğinde hiçbir değişiklik yapmadan ondan övgüyle söz etmektedir.

Böylece süzülüp geliştirilen Marksist ve psikanalitik aksiyomların el birliğiyle günümüzdeki tek "devrimci" gündem maddesi olarak nitelendirilebilecek "üretken" "arzuyu" belirledikleri görülmektedir. "Arzulatıcı makine" (Deleuze-Guattari –çn) aynı anda hem Marksizm hem de psikanalizin olumlu gidişatına bir son vermektedir. Sonuç olarak düşüncelerinde baskı altında tutulma ve sınıflar arası mücadele, Ödip ve proletarya gibi kavramlara önem veren Reich'ınki kadar naif olmayan bir bakış açısıyla ikisi bir araya getirilmiştir. Bünyelerinde hâlâ bir yığın lüzumsuz unsuru barındıran bu tarihsel ve zihinsel iki disiplin aracılığıyla bir senteze varmaya çalışan Reich biraz erken davranmıştı. Arkaik bir görünüme sahip olan bu karışım yorum düzeyinde de yanlıştır. Belki de o günün toplumları buna hazırlıklı değildi. Oysa bugün (çelişkilerinden, tarihî amaçlarıyla *kavramsal tanımlarından*) süzülüp arındırılmış bir üretkenlik (Ödip, baskı altında tutulma, cinsel organlara takmış, aileyle çok yakından ilgilenen kavramsal tanımlamalar) ve süzülüp arındırılmış bir libido üzerine oturtulan Marksizm ve psikanaliz yararına gizli anlaşmalar yapabilmek, bir senteze ulaşabilmek mümkündür; başka bir deyişle üretimin aynası ve arzu aynası nihayet birbirlerini karşılıklı olarak sonsuza dek yansıtabileceklerdir/var edebileceklerdir. Eskiden denetleme gereği duyulmayan, saçma sapan, sürekli

değişen ya da tamamıyla ritüelleşmiş biçimlerden "başka bir şeyin bulunmadığı bir yerde" hastane kavramıyla tedavi etme yöntemlerinin ortaya çıkması gibi şimdi de ortaya cinsellik ve cinsellik hakkında konuşmalar çıkmıştır. Öyleyse "geçmişte baskı altında tutulma diye bir şeyin olabilmesi de" mümkün değildir. Bizden önce gelip geçmiş tüm toplumların üzerine (kendi üzerimize değil) yıkmaya çalıştığımız (çünkü işin içinden bu şekilde sıyrılacağımızı sanıyoruz), hiç bıkıp usanmadan tekrar tekrar gündeme getirdiğimiz bu düşünceye dayanarak (teknolojik açıdan onları ilkel olmakla suçlamak yetmiyormuş gibi asıl önemlisi) onları bir de cinsel açıdan ilkel olmakla suçluyoruz. Çünkü bize göre onlar baskı altında tutulan, "özgür" olmayan toplumlardı. Bilinçaltı denilen şeyden bile haberleri yoktu. Ortaya çıkan psikanaliz, cinsellik üzerindeki bu ipoteği kaldırarak, gizlenip saklanan her şeyi açıklığa kavuşturmuştur. İnsan hakikat konusunda nasıl bu kadar ırkçı olabilir? Psikanalizinki kutsal kitaba dayandırılan bir ırkçılıktır, zira Kelâmın (sözün) ortaya çıkmasıyla birlikte her şey değişmiştir. Bizim kültürümüzde baskı altında tutulma diye bir şeyin varlığı ya da yokluğu bir tartışma konusu haline gelirken; başka toplumların kafalarını kesinlikle böyle bir konuya takmadıklarını görüyoruz. Baskı altında tutulma ya da bilinçaltı diye bir şeyin farkında olmamalarının nedeni cinsel-

lik denilen şeyden bihaber olmalarıdır. Oysa biz cinselliğin kendi başına var olmasına izin vermiyoruz, çünkü ondan söz edebilmemiz için "baskı altında tutulması" gerekiyor. Biz cinselliği, cinsellik ilkesini ancak bu şekilde ayakta tutabiliyoruz. Baskı altında tutulan cinsellik varsayımının arkasına gizlenerek doğru bir cinsellik değerlendirmesi yapmamızı engelleyen (düşünsel ve psikanalitik) şey işte bu ahlâki yapıdır. Feodal, köylü ya da ilkel toplumlarda "baskı altında tutulan" ya da "yüceltilen" bir cinsellikten söz etmek, tıpkı dinin bir ideoloji ve kandırmaca biçimi olarak asla değişmeyecek (*ne varietur*) bir şey olmasından söz etmek kadar büyük bir eblehlik göstergesidir. Böyle bir bakış açısının doğruluğu kabul edildiğinde, o zaman Foucault'ya katılarak bizim *kültürümüzde de asla baskı altında tutulma diye bir şey var olmamıştır ve var olmayacaktır* diyebiliriz. Ancak onun yaptığı gibi buradan yola çıkarak gerçek anlamda cinsellik diye bir şey hiç var olmamıştır denilemez. Ekonomi politik gibi (Foucault'nun bütün ayrıntılarını çözümlediği) cinsellik de kurgudan başka bir şey değildir. Bize anlatıldığı ve herkesin "sözünü ettiği," hattâ ("ça parle" denilen şey) "toplumsal bilinçaltının bireysel düzeydeki dışavuruluş biçimi olarak" cinselliğin her sistemde görüldüğü üzere gündelik yaşamdaki uygulamada pek ilgi duyulmayan ama duyulurmuş gibi yapılan, aşılıp geçilmiş bir

simülakrdan başka bir şey olmadığı görülmektedir. *Homo sexualis* açıklamalarındaki tutarlılık ve açıklık kesinlikle *homo economicus*'unkinden daha gerçekçi değildir.

Zihinsellik ve cinsellik kavramları uzun bir sürecin sonunda aynı anda ortaya çıkarak birlikte şu "öteki sahne" denilen hayal dünyası ve bilinçaltını oluşturmuşlardır. Bu zihinsel enerji baskı altında tutulan duygu ve düşüncelerin kişinin zihninde üretilmesine yol açtıkları hayalî imgelerin bir sonucudur. Kendisine cinsel bir töz görünümü kazandırılmış bu enerji ikincil, üçüncül vs baskı altında tutulma yöntemleriyle psikanalitik, ekonomik çözümleme süreçlerine uygun bir şekilde hem metaforik hem de metonimik anlamlara kavuşturulmuştur. Nietzsche, psikanaliz tarafından oluşturulan bu muhteşem yapı hakkında, olabilecek en güzel hayal ürünü "gizli dünya" diyecektir. Bu kendine özgü bir enerji ve düşgücüne sahip simülasyon modeli olağanüstü etkili olmuştur. Bu olağanüstü kuramsal psikodramada ruhsal/zihinsel süreç bu şekilde sunulmuş, cinsellik (tıpkı başkalarının başka yerde üretime tamamıyla hayal ürünü bir genel geçerlik ya da bir itici güç niteliği atfetmeleri gibi) sonsuza dek sürüp gidecek bir gerçeklik, bir süreç olarak senaryolaştırılmıştır. Bu sunumda ekonomik, biyolojik ya da psişik süreçlerden birinin

harcanıp gitmesinin hiçbir önemi yoktur; başka bir deyişle önemli olan sunuş biçimidir (senaryo). Burada psikanalizin bir simülasyon modeli olarak sorgulanması gerekmektedir.

Bu her şeyi üretime bağlama arzusuyla, cinselliğin bu modern kutsanma biçimine öylesine yıkıcı duygular, öylesine bir saf dışı etme düşüncesi hâkimdir ki, insanın kendi kendine ya da çelişkinin kusursuzluğuna bakarak arzuların/düşüncenin baskı altında tutulmasının varlığını neden yadsıyacakmışım ki diyesi geliyor. Belki de baskı altında tutulma yeterince güçlü bir terim değildir? Foucault'nun baskıdan söz etmek istemediği doğru ama geçmişte ruhun enfeksiyon kapmasıyla [Nietzsche, materyalist (!) bir görünüm kazanarak yeniden dünyaya gelen ruhun enfeksiyon kaparak tarihsel ve zihinsel anlamda baskı altında tutulmasına cinsel enfeksiyon demektedir] karşılaştırılabilecek bir cinsellik düşüncesinden yola çıkarak çevreye yavaş yavaş ve hayvani bir şekilde bulaştırmaya çalıştığı o zihinsel enfeksiyona ne demeli?

Gerçeği söylemek gerekirse terimler üstüne tartışmanın bir yararı yoktur. Eğer istenirse insanın önce konuşmaya zorlandığı, bu süreç içinde ortaya çıkan baskının bir şaşırtmacaya benzediği söylenebilir (zaten bu yüzden çalışma ve sömürünün de bir şaşırtmaca ve daha önemli şeyleri gizlemeye yara-

yan bahaneden başka bir şey olmadıkları konusunda tamamıyla hemfikiriz). Şöyle de söylenebilir: arzuların/düşüncenin baskı altında tutulması birinci sıraya yerleştirildiğinde, bu kez de dışa vurma onun daha modern bir değişkenine dönüşmektedir ("baskıcı desüblimasyon"). Her iki durumun da temel bir değişikliğe yol açmadığı söylenebilir. Birinci varsayımda (yani Foucault'nunkinde) insanın canını sıkan şey, eğer baskı altında tutulma ya da baskı altında tutulmanın etkisi olarak nitelendirilebilecek bir şeyler varsa bile (ki bu tartışma götürmeyen bir konu), bunun açıklanması olanaksızdır. Tümevarım (induction), söz üretimi, konuşmaya zorlama gibi yöntemler sayesinde ayakta duran iktidarların dengesinin bozulmaması için baskı altında tutulan arzulara/düşüncelere neden gerek duyulduğu sorulabilir. Oysa dengesiz bir iktidar sistemine benzeyen baskıcı düzenin ardından neden kanserli hücreler gibi hızla yayılabilen söze dayalı bir düzenin ortaya çıktığı daha iyi anlaşılmaktadır.

Cinsellik yalnızca söz, söylev ve itiraflar aracılığıyla üretilebilen bir şeyse, bu durumda cinselliğin sözel bir görünüme bürünmeden önce nasıl bir şeye benzediğinin sorulması gerekmektedir. Ne türden ve nasıl bir kopuş sürecinden sonra cinsellik sözlerle ifade edilen bir şeye dönüşmüştür? Bu bakış

açısını benimsediğinizde cinselliğin çevresinde dönen yeni dolaplar ve yeni iktidar oluşumlarının da farkına varabilirsiniz. Cinsellik neyi etkisiz kılmış, neyi tasfiye etmiş, neye bir son vermiştir[3] (aksi takdirde: "cinsellik sürecine bir son verebilir" ya da buna yeltenebilir?) "Cinselliğe anlam yükleyen" hiç kimse masum olmadığı gibi, bu yöntemle bir şeyler iktidardan yoksun bırakılmaktadır (aksi takdirde 127. sayfada

---

[3] Foucault'ya göre sözlerle ifade edilen cinsellik "bedenle bedenin aldığı zevklere", masumane çapkınlıklara, *ars erotica*'ya (aşk sanatına) bir son vermektedir (sözlerle ifade edilmeye başlanmadan önceki cinsellik döneminden geriye ayartma, çekicilik, arzulatma, haz, "zevk" gibi terimler kalmış olup, örneğin bir şehvet düşkünlüğünden artık söz edilmemektedir. Bu terimler nedense cinsel ya da psikanalitik söylevlerin içine katılarak bir türlü eritilemedi). Bence sözle ifade edilen cinsellik yalnızca arzunun değil aynı zamanda beden ve zevkin bambaşka bir şekilde algılandıkları çok daha radikal bir anlayışa son vermektedir. Tıpkı üretim söylevinin yalnızca değişim değeri değil aynı zamanda bir kullanım değerinden de yoksun kalmış düzene bir son verebilmesi gibi. İster cinsellik, isterse ekonomi alanında olsun üretilen son bahane kullanım değeridir. Foucault'nun açıklamalarına göre "zevkler", "cinselliğin değişim değerine" karşı korkarım hâlâ bedenin kullanım değeriyle direnmektedirler.

karşılaşılan türden* direnişlerle bile karşılaşabilmek mümkün olmazdı). Bu bir tür yoksun bırakılma, bölünme ya da yadsıma sayesinde, "gerçek olarak nitelendirilebilecek şeyi" gerçeğin kendisini "üretebilmek" mümkün hale gelmektedir. Zaten yalnızca bu andan itibaren artık gerçek diye bir şey üretemeyen, kendi kendini yeniden üretemeyen, gerçeklik ilkesine yeni alanlar kazandıramayan ve dolayısıyla uğradığı felâketler nedeniyle hipergerçekleşerek ortadan kaybolan bir iktidardan söz edilebilmektedir. *Bu da iktidar* ya da onun güttüğü gerçeklik stratejisinin *sonu demektir.*

Deleuze'ün de dediği gibi Foucault açısından bir iktidar bunalımı ya da beklenmedik olaylar veya sorunlar yoktur; onun için "mikro-fizik boyutlara indirgenmiş iktidarın" yalnızca bir ayar, ele geçirilme ve parçalanma sorunu vardır. Gerçekten de Foucault'ya göre, iktidar, Monod'un genetik kodla ilgili (DNA) açıklamalarındaki yayılım ve komut diyagramıyla *téléonomique* sürece (anlık maksatlılık ilkelerine) uygun bir sıralamaya göre anında harekete geçmektedir. Teolojik iktidarla (amaçlara sahip olunan=) teleolojik iktidar dönemi artık sona ermiştir;; yaşasın "téléonomique" iktidar dönemi! *Téléonomie* demek her türlü diyalektikle nihai bir amacı

* Bkz. *Cinselliğin Tarihi.*

olan her türlü maksatlılığın sonu demektir; başka bir deyişle bir tür yazılmadan önce de bilinen, içkin, kendisinden kaçınılması olanaksız, her zaman olumlu ve yalnızca asgari dönüşümlere müsaade eden kodlaşmış bir yazılı kurallar bütünü demektir. Yakından bakılacak olursa Foucault'nun sunduğu iktidar anlayışının, bilimin sunduğu nimetler karşısında birdenbire apışıp kalan Deleuze'ün "güncel fizik ve matematik anlayışı kadar yeni bir 'toplumsal' kavramı" dediği şeye inanılmaz bir şekilde benzediği görülmektedir. Asıl ifşa edilmesi gereken bir şey varsa o da bu gülünç suç ortaklığıdır. Çünkü günümüzde herkes moleküllerle ilgilenmeyi seviyor, tıpkı bir zamanlar herkesin devrimcilikle haşır neşir olmaktan hoşlanmış olması gibi. Oysa (bu sonuncusu olabilir) yeni bir emre kadar *hakiki* molekül devrimcilerin değil, Monod, genetik kod ve "karmaşık DNA spirallerinin" ürünü olacaktır. Sibernetikçilerin bir kod ve denetim matrisi (kalıbı) olarak sundukları şeyi bir arzu düzeni olarak yeniden keşfetmenin bir âlemi yok.

Maksatlılık, diyalektik düşünce ya da baskı üzerine oturtulan eski kuramlar tarafından üretilen iktidar anlayışına bilimsel, teleonomik ve mikro-fizik özellikler yüklendiğinde ne kadar kazançlı çıkıldığı ortadadır. Ancak bu durumda başını-

za geleceklere de katlanmak zorundasınız, çünkü geçmişte aynı şemaların doğruluklarından kuşku duyan sibernetik alanıyla tuhaf bir suç ortaklığına girmiş olursunuz [zaten Foucault da Jacob, Monod ve daha yenilerde Ruffié (*De la Biologie à la Culture*) ile olan düşünsel yakınlığını gizlememektedir]. Deleuze'ün sözünü ettiği moleküler arzu topolojisi konusunda da benzer şeyler söylenebilir. Deleuze'ün dallanıp budaklandırdığı çok sayıdaki arzunun, eğer bu işi daha önce başaramamışlarsa, pek yakında genetik simülasyonla mikrohücre boyutlarına varan değişiklikler ve kodların güdümlenmesiyle ortaya çıkan rastlantısal tekrarlara benzeyeceklerini söyleyebiliriz. (Deleuze ve Guattari'ye göre) *Kafka*'da *aşkın* olarak nitelendirilebilecek *Şato* Yasası yan yana sıralanmış, birbirlerinin tıpatıp aynısı büroların temsil ettiği içkin arzunun karşıtına dönüşür gibidir. Oysa bu Şato Yasasının "köklerinin" koridorlarla büroların içine gizlenmiş olduklarını görmezden gelebilmek mümkün müdür? Burada olsa olsa yasal engel ve kopuklukların moleküler ve petek doku biçimine sahip bir ardışık düzen içinde sonsuz sayıda çoğaldıkları söylenebilir. Burada arzu demek Yasanın moleküler bir versiyonu demektir. Her yerde tuhaf arzu ve denetim şemalarıyla karşılaşılmaktadır. Bu kez iktidar, arzu ve moleküllerden oluşan sarmalın bizi açıkça mutlak denetim düzeni olarak ni-

telendirilebilecek bir sona doğru sürüklediği görülmektedir. Moleküler denildiğinde kendinizi kollayın!

Deliliğin Tarihi ve daha önceki çalışmalarında ortaya koyduğu özgün bir düşünce ürünü olan sonuçlara karşın, *Gözaltında Tutma ve Cezalandırma*'yla birlikte Foucault'nun yavaş yavaş yön değiştirdiği görülmektedir. Cinsellik de delilik gibi egemen bir mantıkla egemen bir ahlâka ait terimlerin üretilmesini sağlayan bir hapsedilme evresinden neden geçmiş olmasın ki? Başka bir deyişle cinsellik yeniden yeni bir ahlâk anlayışının gündemini belirlerken, delilik de uzun bir süre deliremeyeceği korkusuyla yaşayan ve bu kez kendi kendini özgürleştirme adı altında (normalleştirilmiş) bir delilik kültüne mahkûm eden bir topluma özgü çelişkili bir mantığa benzemiştir. Kendisini daha ileride yeni bir oyun kuralına dönüştürecek uzun vadeli bir düzenleme ve stratejiye boyun eğecek ayrımcılık ve baskı altında tutulmaya benzeyen cinselliğin izleyeceği dolambaçlı yol böyle bir şeydir. Baskı altında tutulma, *sır* olarak nitelendirilen şey düşsel bir açıklamaya kavuşturulduktan sonra delilikle cinsellik terimleri bu açıklamaya dayanılarak birbirlerinin yerini alabilecek bir değere[4]

[4] Cinsellikten söz edilmesinin nedeni baskı altında tutulmadır. Oysa baskı altında tutulmayı en güzel şekilde ifade edecek şey cinsellik

sahip olmuşlardır. Foucault'nun çok güzel bir şekilde açıkladığı gibi, ayrımcılık, yaşamın her alanında Akılcı düşüncenin zorla dayatılması anlamına gelmektedir. Cinsel akıl konusunda neden farklı bir yol tutulsun ki?

Artık hiçbir boşluk bırakılmadan her şeyin bir açıklamasının yapıldığı, iktidarın (tıpkı üzerindeki binlerce çatlak izine karşın hâlâ düşüp kırılmayan bir oto ön camı gibi) hiçbir şeyin karanlıkta kalmasına izin vermediği çatlamış bir mekânda yaşıyoruz. Bunun nasıl bir "iktidara" benzediğini söyleyebilmek olanaksızdır. Çünkü despotik bir merkeziyetçilikten yola çıkan ve yolun yarısına geldiğinde "çok sayıda güç ilişkisine" dönüşen (oysa herhangi bir sonuca yol açmayan güç ilişkileri de neyin nesidir?) iktidar biraz Kral Ubu'daki (A. Jarry) (yengeçler gibi dört bir yana kaçışan) çok yüzlü köşegenlerden oluşan nesnelere benzemektedir. Çünkü gidebileceği en uç noktaya kadar götürüldüğünde (126. sayfadaki* ilahî sürpriz!)

üzerine oturtulan söylevdir. Çünkü cinsellik yalnızca baskı altında tutulma üstüne oturtulabilen bir söylev sayesinde bir gerçeklik, bir yoğunluğa sahip olabilmektedir. Zira hapsedilen cinsellik efsanevi bir güce sahip olmaktadır. Cinselliğin özgürleştirilmesi sona eren bir cinselliğin başlangıcı demektir.

* Bkz. *Cinselliğin Tarihi*

iktidara karşı üzerinde bile durmaya değmeyecek, o kadar önemsiz, o kadar küçük *direnişlerle* karşılaşılmaktadır ki, mikroskobik boyutlara indirgenmiş iktidar atomlarıyla iktidara karşı direnen atomlar kesinlikle birbirlerine karışmaktadırlar. İktidarın pozitif enerjisiyle muhalefetin negatif enerjisinin aynı davranış, beden ve bakışları üretip, aynı söylevi çektikleri görülmektedir (oysa biz bu enerjinin ortaya nasıl çıktığını anlayamıyoruz; kitapta "güç ilişkileri" hakkında yapılan anlaşılması olanaksız dolaylı açıklama dışında, bu enerjinin neye benzediğini açıklayan bir veri yoktur. İktidar konusunda da kesinlikle aynı soru sorulmalıdır, çünkü şeyler yalnızca kendini gerçek iktidar olarak betimleyen bu söylev sayesinde tutarlı bir görünüme sahip olabilmektedirler).

Bu bir karşı çıkış olarak nitelendirilemez. Metnin[5] sınırları zorlanarak terimlere anlamlarını yitirtmek olumlu bir şey ola-

[5] Bir kuram da ancak bu kadarını yapabilir, yoksa bir kuramın amacı hakikate dair birkaç öneriyle özellikle "cinsellik olarak adlandırılan süreçten kurtulmak" olamaz. Bu saygı duyulacak bir istektir; zaten baskı diye bir şey yoksa insanlar neden ondan kurtulmaya çalışsınlar ki? Bu bakış açısı doğrultusunda ortaya yeni bir militan kuşağın çıkarak, canla başla "yeni hakikat yöntemlerini" savunacağına dair bahse bile girebiliriz.

bilir ama bununla yetinmek söz konusu olamaz. Foucault cinsellik terimiyle, cinselliğe özgü gerçeklik ilkesinin ("kurmaca bir cinsellik açıklaması") anlamını yitirtmeye çalışırken iktidar teriminde bir anlam kaybına yol açmamaktadır. İktidar çözümlemesi iktidarın ortadan kaybolduğu, iktidar kavramıyla hiçbir ilişkisinin kalmadığı noktaya kadar sürdürülmemektedir.

Ekonomik referans güç kaybına uğradıkça arzu ya da iktidar daha güçlü birer referansa dönüşmektedirler. Psikanalizin ortaya atmış olduğu arzu kavramı Deleuze'cü anti-psikanaliz tarafından paramparça edilip moleküler bir görünüm kazandırılarak olgunlaştırılmıştır. İktidarın gücü denilen şeyin ise uzun bir hikâyesi vardır ve Foucault, paramparça edilip en ince ayrıntılarına kadar inilebilen, vücutların gözaltında tutulması ve onaylanmış denetimler üstüne oturttuğu bir hikâyeyle iktidarı yeniden ön plana çıkartmak istemektedir. Foucault, bu hikâyede arzu ve tarihten söz etmemekle birlikte (ancak onları yadsımamaktadır, çünkü kendisi çok dikkatli bir insan olup sonunda her şeyin yeniden iktidarın eline geçmesine özen göstermektedir) en azından bu işi iktidar kavramını küçümsemeden ve makaslamadan yapmaktadır. Tıpkı Deleuze'ün her şeyi arzu ya da Lyotard'ın her şeyi bir yoğun-

luk (intensité) kavramına indirgemesi gibi. Bunlar paramparça edilmiş kavramlar olmakla birlikte mucizevî bir şekilde güncel anlamlarından hiçbir şey yitirmedikleri görülmektedir.

Arzu ve yoğunlaşma "güç ifade eden" kavramlarken Foucault'daki iktidar kavramı un ufak edildiği zaman bile *yapısal* özelliklerini koruyan, kutuplara bölünmüş, kusursuz bir soy ağacına sahip, mevcudiyetini açıklayabilmenin olanaksız olduğu ve gizliden gizliye suçlanmasına karşılık hâlâ aşılamamış olan, mikroskopik noktalar ya da noktacıklara indirgendiğinde bile bir bütünlük ve bölünmezlik izlenimi veren bir kavram olmayı sürdürmektedir. Bu iktidar kavramının nasıl tersyüz edilebileceğiyse belli değildir (tersine çevrilen bir arzunun kendi kendini baskı altına almasını açıklayamayan Deleuze de aynı açmazla karşı karşıya kalmaktadır). İktidarın zorlama gücünü yitirmesinin nedeni, bu güce sahip olmadan önce ya da sahip olduktan sonra ortada güç diye bir şeyin bulunmamasıdır (Deleuze'de "molaire"* den "molekülere" geçiş hâlâ bir arzu devrimi anlamını taşırken, Foucault'da bu çarpıtılmış bir iktidar biçimi anlamına gelmektedir). Foucault her nedense iktidarın ya da olabilecek en küçük boyutlarına indirgenmiş bir iktidarın geberip gitmekte olduğunu göreme-

* *molaire* (moler): molekül-gram'dan türetilmiş olan bir sözcük.

mektedir. Foucault iktidarın yalnızca un ufak edilmeyip, aynı zamanda üzerinin tozla kaplandığını, tersine çevrilerek darmadağın edildiğini ve yalnızca bir soy ağacı sürecinde belli olabilecek bir ölüm ve bir tersine çevirme sürecine boyun eğmiş olduğunu unutmaktadır.

Foucault metinlerinin sonunda nedense hep politik bir belirleyicilikle karşılaşılmaktadır. Bu metinlerde ortalığa hapishane, askerî birlik, akıl hastaneleri, disipline dayalı modellerin sardığı bir biçim egemendir. Her nedense bu biçimin kökeninden söz edilirken üretim ilişkilerine artık yer verilmemekte (tam aksine üretim ilişkileri böyle bir biçim üzerine oturtulmaktadır), sanki kendi yolunu kendisi çizmiş gibi davranılmaktadır. Bu olay iktidarı tözel bir arzu ya da üretim biçimi üstüne oturtma yanılsaması konusunda atılmış muazzam bir adımdır. Foucault iktidarın amaçları ve varlık nedenleriyle ilgili tüm yanılsamaların ipliğini pazara çıkartırken *iktidar simülakr'ının kendisiyle ilgili* tek bir söz bile etmemektedir. Ona göre iktidar tersine çevrilmesi olanaksız bir örgütlenme ilkesi olup, gerçek denilen şeyi o üretmekte ve her zaman daha çok gerçek üretmek zorunda kalmaktadır. Ona göre iktidar kendinden kurtulmanın olanaksız göründüğü bir sorun, bir sınıflandırma ve diktatörlük biçimidir ve dünyanın

hiçbir yerinde iktidar ortadan kaldırılamamakta, istenilen biçime sokulamamakta ya da ölümle iç içe bir görünüm arz etmemektedir. Bu bakış açısı doğrultusunda amaç ve nihai hesaplaşma olasılığı elinden alınan iktidarın yeniden kendine *uyulması gereken temel bir kural*'a dönüşmesi engellenememektedir. İktidar herhangi bir şeye indirgenebilmesi olanaksız ve kendi kendini açıklayabilen bir terim olup, nasıl bir denklem üstüne oturduğu belli olmayan dünyaya yapısal bir görünüm kazandırabilmektedir.

Foucault'nun sizi içine çektiği *iktidar tuzağı* yalnızca bir söylevden ibaret değildir. Onun göremediği şey ortada asla gözle görülebilir bir iktidar olmadığı, Rönesans'a özgü perspektif mekân ve "gerçeğin" bir perspektif simülasyonu olması gibi iktidarın da bir simülasyondan ibaret olup ekonomik anlamdaki biriktirmeden daha gerçek bir şey olmadığıdır. En büyük tuzak bu biriktirme, zaman, değer, özne, vs biriktirme denilen şey olup yaşantımızın tamamı gerçek ya da olası bir biriktirme efsanesi ya da aksiyomu tarafından yönlendirilmektedir. Oysa biz hiçbir şeyin biriktirilemeyeceğini ve tıpkı modern megalopoller ya da aşırı yüklenmiş bellekler gibi yalnızca kendi kendilerini tüketip yok edecek stokların var oldu-

ğunu *biliyoruz.* Bir boşluk[6] daha ortaya bile çıkmadan her biriktirme girişimini yutmaktadır. İçimizdeki biriktirmemize asla izin vermeyen eritici, bozguna uğratıcı, yok edici, tasfiye edici bir şeyler, gerçek ve yaşamın üstümüzde kurduğu baskıya karşı koymamızı kolaylaştırmaktadır. Üretim sisteminin ta derinliklerindeki bir şeyler *sonsuz üretim düşüncesine karşı direnmektedir.* Zaten böyle bir direniş olmasaydı üretim hepimizi çoktan yok etmiş olurdu. İktidara özgü bir şeylerin, ki burada iktidarda olanlarla iktidarın egemenliği altında bulunanlar arasında hiçbir fark gözetmeden konuşmak gerekirse, bu ayrım anlamını yitirmiş olup, bunun nedeni egemenler ile bağımlıların rolleri değiştirebilme olasılığı değil iktidarın *tersine çevrilebilen bir biçim* olması ve her iki tarafta da bir şeylerin tek yönlü bir iktidar uygulamasına karşı direnmesidir. Tıpkı başka bir yerde üretimin sonsuza dek sürmesine karşı çıkılmış olması gibi. Bu bir şeylerin adı "arzu" değildir. Zaten iktidarın tersine çevrilemez olduğunu söyleyen bu mantık

---

[6] İşte gerçekleştirilmesi olanaksız bu biriktirme, aynı şekilde baskı altında tutulmayı da olanaksız kılmaktadır. Çünkü baskı altında tutulma çizginin öte yanında kalan biriktirmenin tam tersi bir görüntü sunmaktadır.

yüzünden bölünüp, parçalanan iktidarın dağılıp gittiği görülmektedir.

İktidar çözümlemesinin gerçekten de yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Eğer iktidar denilen şey iktidara sahip olmak ya da olmamak, iktidarı ele geçirmek ya da yitirmek, iktidarı ya da muhalefeti temsil etmek gibi şeylerle sınırlı olsaydı, o zaman ortada iktidar diye bir şey olmasına bile gerek kalmazdı. Foucault'nun bize söylemeye çalıştığı bir başka şey varsa o da iktidar görevini yapar, "o ne bir kurum, ne bir yapı ne de bir güçtür; iktidar belli bir toplumda karmaşık bir stratejik duruma verilen addır". İktidar merkezi, tek taraflı ya da egemen bir konuma sahip olmaktan çok paylaşılan, yönlendirilebilen, birilerinden diğerlerine devredilebilen bir şeydir. İçkin ve sınır tanımayan bir etki alanına sahip olan iktidarın günümüzde hangi engele çarptığı ve nereye takıldığı hâlâ anlaşılamamaktadır, çünkü iktidar olabildiğince paylaşılmak, insanları bir mıknatıs gibi kendine çekmekten ibaret bir şeydir. Eğer iktidar toplumsalın en ince ayrıntılarına kadar sızabiliyorsa, bu durumda insanların iktidara karşı direnmekten çoktan vazgeçmeleri gerekirdi. Bunun tersine eğer geleneksel bakış açısının ileri sürdüğü gibi iktidar kendisine tek taraflı bir boyun eğme biçimi olsaydı, o zaman da çoktan alaşağı

edilmiş olması gerekirdi. Böyle bir iktidar karşıt güçlerin baskısıyla çoktan yok olur giderdi. Oysa bir, iki "tarihî" istisna dışında böyle bir şey asla söz konusu olmamıştır. "Materyalist" düşünce açısındansa "egemenlik altında bulunan" bir kitle nasıl olur da iktidarı hemen alaşağı etmez (?) sorusu sonsuza dek çözümsüz kalabilir! İnsanlar faşizme neden boyun eğmişlerdir? Foucault'nun ara istasyonlar ve devretme terimleriyle açıkladığı bu tek yönlü iktidar kuramına (zaten bu sayede bu düşüncenin özellikle "devrimcilerin" zihninde varlığını nasıl olup da hâlâ sürdürebildiği anlaşılabilmektedir. Çünkü onlar da iktidara tek başlarına sahip olmak istemektedirler), bu naif ancak işlevsel bakış açısına karşı *iktidarın değiş tokuş edilebilen bir şey olduğu* yanıtı verilebilir. Bunun ekonomik anlamda bir değiş tokuştan çok, tersine döndürülebilme özelliğine sahip ayartma, meydan okuma ve kurnazlık üstüne oturan (sonsuza dek sürüp gidebilecek bir yönlendirme biçimine benzemeyen ve ara istasyonlardan oluşmayan bir döngü) döngüsel bir iktidar anlayışı olduğu söylenebilir. Bu değiş tokuş düzenine boyun eğmeyen bir iktidar kendiliğinden ortadan kaybolmaktadır. İnsanların iktidar tarafından *ayartıldıkları* doğru bir düşünce olmakla birlikte, bunun, iktidara boyun eğenlerle suç ortaklığı yapmak anlamına gelen basit bir arzudan ibaret olamayacağının altını çizmek gerekir (çünkü

böyle bir şey söylemek, iktidar *başkalarının arzuları tarafından* belirlenen bir şeydir demekle aynı anlama sahip olmaktadır ki, bu da insanları aptal yerine koymak demektir). Bu doğru bir açıklama değildir; iktidar ayartabiliyorsa bunun nedeni her an iktidarın elden gidebileceği korkusu olup, bunun üstüne bir de asgari bir simgesel döngü oturtulmaktadır. Ortalıkta ne kadar boyun eğdiren ve boyun eğen varsa o kadar da cellât ve kurban vardır (oysa hem "sömürenler" hem de "sömürülenlerin" varlığından kuşku duyabilmek mümkün değildir; çünkü üretim süreci tersine çevrilememekte ve dolayısıyla bu düzeyde çok önemli bir değişiklikle karşılaşılmamaktadır). İktidar düzeyinde birbirlerine karşıt mevzilerden söz edilemez, çünkü iktidar döngüsel bir ayartma düzenine boyun eğerek var olabilmektedir.

Foucault'nun geleneksel, her alana yayılan ve aşamalardan oluşan sarmal bir görünüme sahip bakış açısının, tek yönlü güç ilişkisi ve sonsuza dek sürüp gidecek, çizgisel ve amaçları olan bir "yapı" ve "gerçeklik" üstüne oturtulmuş iktidar anlayışıyla hiçbir ilişkisi yoktur. İster tek yönlü olsun isterse herkes tarafından paylaşılsın, aklın bize zorla dayatmaya çalıştığı iktidar düşü böyle bir şeye benzemektedir. Oysa bu açıklamalar gerçeği yansıtmamaktadır, çünkü iktidar da dâhil olmak

üzere her şey kendi sonunun nasıl olacağını merak eder. Daha doğrusu her şey döngüsel sürece uygun bir şekilde değiş tokuş edilmek, tersine döndürülmek (yer değiştirmek) ve ortadan kaybolmak (sonuç olarak fark eden bir şey yok) ister. (Zaten bu yüzden gerçekten de baskı altında tutulma ya da bilinçaltı diye bir şeyin var olabilmesi mümkün değildir, çünkü tersine döndürülme diye bir şey her zaman var olmuştur). *Zaten insanı ayartmayı başarabilen tek şey de budur.* İnsana zevk veren tek şey bu tersine döndürülme (yer değiştirme) olayı olmasına karşın, iktidar yalnızca akılcı bir egemenlik mantığı olarak kabul görmektedir. Oysa ayartma bambaşka bir şeydir.

Ayartma iktidardan daha güçlü bir duygudur, çünkü tersine çevrilmeye izin vermekte ve öldürücü olabilmektedir. Oysa iktidar ekonomik değer gibi tersine çevrilmeye izin vermeden hep aynı yerde kalmak ve onun gibi giderek güçlenmek ve ölümsüz bir şey olmak istemektedir. Gerçeklik ve üretim düzeni tarafından üretilen illüzyonların tümünü paylaşan iktidar bu gerçeklik düzeninin bir parçası olmaya çalışırken (bu arada muhalefet etmek amacıyla bile olsa, iktidar çözümlemesi yapan kuramların da yardımıyla) farkında olmadan bir hayal ve hurafeye dönüşebilmektedir. Oysa ayartmanın ger-

çeklikle bir ilişkisi yoktur. Ayartma asla bir güç ya da güç ilişkileri düzenine ait olmamıştır. Zaten ayartma *gerçek* üretim süreci ve iktidara bu sayede egemen olabilmiş, *iktidar ve üretim düzeni* denilen şeyler ancak, ayartmanın bu dur durak tanımayan tersine çevirme ve birikimleri yok etme özelliği sayesinde varlıklarını sürdürebilmişlerdir.

İktidarın gerisi hiçlik ve boşluktan ibaret olup, bugün iktidarla üretimin tam merkezinde yer alan ve onlara inandırıcı olmaktan uzak bir gerçeklik kazandırmaya çalışan şey gene bu boşluk ve hiçliktir. Bütün bunları tersine çeviren, devre dışı bırakan, ayartan bir şeyler olmasaydı, asla bir gerçekliğe sahip olamazlardı.

Zaten bugüne kadar hiç kimse gerçeklik denilen şeyle ilgilenmemiştir. Gerçeklik demek kesinlikle düş kırıklığı demek olup, ölümün elinden kaçmaya çalışan bir simülakra benzemektedir. Bundan daha kötü bir şey olabilir mi? Zaman zaman gerçeği, hakikati büyüleyici kılan bir şey varsa, o da bu hakikatin yok olup gidebileceği düşüncesidir. İktidar, ekonomi, cinsellik olarak adlandırılan şu çok önemli "gerçekleri" insanların zihinsel düzeyde hiç durmadan tersine çevirebilecekleri ve bunların başlarına her an bir felâket gelebileceği olasılığından çok büyük bir zevk alabilecekleri düşüncesinin o

gerçeklere kazandırdığı büyüleyicilik olmadan, yani aynaya bakıldığında sol sağ, sağ da sol olarak algılanmadan bu sonuncuların varlıklarını sürdürebilmesinin olanaksız bir şey olacağına inanabilir miydiniz?

Özellikle günümüzdeki gerçekliğin büyük miktarda depolanmış ölü madde, ölü bedenler ve ölü dil yetisinden ibaret bir şey olduğu söylenebilir. Bugün hâlâ mevcut bir *gerçeklik stokundan söz edilmesi* [ben bir enerji stokundan söz etmiyorum. Ekolojik şikâyetlerin gerisinde yatan ve asıl bilincine varılması gereken şeyin, insanlığın gelecekte maddi bir enerjiden çok *gerçe(kli)ğe ait enerji*'den yoksun kalması, yani gerçeğin gerçekliğini yitirerek, kendisine kesinlikle kapitalist ya da devrimci anlamlar yüklenemeyecek bir şey haline gelmesi olduğunu söylüyorum] bizim rahatlamamıza neden olmaktadır. Başka bir deyişle üretim düzeni sona erse bile onun yerini cinsellik, söz ya da arzu alabilir. Çünkü her zaman için özgürleştirilecek, zevk alınacak bir şeyler olacağı gibi, her zaman başkalarına söz hakkı diye bir şeylerin tanınması gerekecektir. Gerçek budur, töz budur, uzun bir zaman boyunca depolanacak olan şey budur. Öyleyse iktidar budur.

Maalesef değildir! Başka bir deyişle bu iktidar anlayışı tarihe karışmak üzeredir. Çünkü zaman içinde kendi kendini

yiyip tüketecektir. Cinsellik iktidar gibi tersine çevrilebilen bir sürece dönüştürülmek istenirken, arzu tersine çevrilemeyen bir güç, bir enerjiye dönüştürülmek istenmiştir. (Söylemeye gerek var mı bilmem ama arzunun her zaman sermayenin yanı başında olduğunu bilmeyen yoktur.) Zira sahip olduğumuz düşgücü yalnızca maddi birikim, gelişme, büyüme, üretim, değer, iktidar ve arzu gibi tersine çevrilemeyen süreçlere bir anlam atfetmektedir (bizim ekonomik, politik ya da cinsel düzenlerimize şıringalanacak çok küçük bir miktar tersine çevirme mantığının bütün bunların anında çökerek yok olmalarına neden olacağı kesindir). Bugün cinselliğin insan bedenleriyle kalpleri üzerinde sahip olduğu efsanevi otoritenin kökeninde de bu olay vardır. Ancak bu olay aynı zamanda üretim adlı yapının en hassas noktasını oluşturmaktadır.

Ayartma, üretimden daha güçlüdür. Asla cinsellikle karıştırılmaması gereken ayartma, cinsellikten de güçlü bir şeydir. Ayartma, genellikle indirgenmeye çalışıldığı o cinsellik süreci içinde yer almaz. Ayartma yer değişimine, tersine çevrilmeye izin veren bir meydan okuma, bir vaat yarışı ve ölüm üstüne oturan bir süreçtir. Buna karşın, cinselliğin, ayartmanın arzu kavramına özgü terimlerle sınırlandırılmış ve indirgenmiş bir biçimi olduğu söylenebilir.

Ayartma yalan dolana başvurularak üretim ve iktidar sürecinin içine yamanmaya çalışılmaktadır. Tersine çevrilemeyecek herhangi bir sürecin içinden karşımıza onu hiç fark ettirmeden için için kemiren ve yıkan asgari bir tersine çevrilebilirlik süreci çıkabilmekte ve bu süreç kesintisiz bir şekilde çok az da olsa haz alınmasını sağlamaktadır ki, bu haz olmadan tersine çevirme anlamsız bir şeye benzeyecektir. İşte bizim asıl çözümlenmesi gerektiğini söylediğimiz şey de bu sürecin kendisidir.

Bu çözümleme sırasında üretimin her zaman ve her alanda ayartmayı yok etmeye çalışarak onun yerine güç ilişkileri ekonomisini yerleştirmeye çalışacağını unutmamalıyız. Gene her yerde cinsellik ve cinsellik üretiminin ayartmayı yok etmeye çalışarak onun yerine arzu ilişkilerinin yönetimi diye bir şeyler koymaya çalışacağını unutmamalıyız.

"When Jesus arose from the dead, he became a Zombie."
"İsa dirildiği zaman bir Zombi'ye benzeyecektir."

(Grafiti - WATTS, Los Angeles)

"Mesih, artık kendisine gerek duyulmadığı bir anda gelecektir.
Kıyamet Günü değil, bir sonraki gün gelecektir."

KAFKA

Böylelikle insanlar Mesih'i –yalnızca bir sonraki gün değil, o arada gelmiş olsa bile– o günden sonra gelen bütün günler boyunca bekleyeceklerdir. Başka bir örnek daha verebiliriz: Tanrı'nın ölümü üzerinden çok uzun bir zaman geçtikten sonra anlaşılacaktır; tıpkı aradaki ışık-yılları nedeniyle aynı olayın bir yıldızdan diğerine değişik anlamlara sahip olması gibi. Çünkü ışık yılları olayın gerçekleştiği tarihle algılandığı tarihi birbirlerinden ayırmaktadır.

Tıpkı yapılması gereken bir Devrim'i yapılması gereken tarihten çok sonraki bir tarihte gerçekleştiren devrimciler gibi. Daha doğrusu Devrimi tam olmasına karar verilen günde gerçekleştirmek için beklerlerken, bir de bakacaklar ki Devrim kendiliğinden gerçekleşivermiş. Dolayısıyla saptadıkları o gün Devrim yapmanın bir anlamı kalmayacaktır. Bu türden bir Devrim ancak ve ancak olup bitmiş bir şeylerin göstergesi olabilir, yoksa olacakların değil.

Acaba Mesih ve Devrimin hemen hiç önemsenmemelerinin nedeni hep geç kalmaları, yani önce gölgesi algılanan bir varlığa ya da iş işten geçtikten sonra farkına varılan bir gerçekliğe benzemeleri midir? Belli bir yerde ve belli bir zamanda ortaya çıkan olaylar asla bir Mesih'in gelmesini ya da bir Devrimin gerçekleşmesini beklemezler.

Bu durumda Devrim olup bitmiş bir şey olacağından yalnızca gerçekleşmeden bir gün önce bir anlama sahip olabilir, yoksa şu anda değil. Zaten Devrim yapılmaya kalkışılmasının nedeni de Devrim yapmanın bir anlamı kalmamış olduğu gerçeğini gizleyebilmektir.

Gerçekten de devrim, tespit edilen tarihten çok önce gerçekleşmiştir. Hayır, benim sözünü ettiğim şey burjuva ya da komünist olan değil, olup bitmiş bir devrimdir. Başka bir deyişle onlar upuzun bir dönemin sona erişinin farkına bile varamamışlardır. Onlar çizgisel tarih anlayışına uygun bir devrim oyunuyla oyalandıkları sırada, Devrim de, tıpkı yalancı mermerden yapılmış melek heykelciklerinin elleri ve ayaklarının eğik bir ayna yüzeyinde buluşmaları gibi, ayna üzerinde kendi simülakrını üretmeye çalışmaktaydı.

Simülasyon aracılığıyla yinelenen bir şey sona ermiş, hükmü kalmamış bir şeydir. Böyle bir yineleme bir dönemin sonunun gelmiş olduğunun göstergesidir. Tıpkı gelmesi gereken gün değil de bir sonraki gün gelen Mesih gibi, gerçeklik denilen oyun da şeylerin akışında gereksiz bir yinelenmeye neden oluyorsa, bu onun, hakikat adlı evrende bir döneme ait her şeyin ortadan kaybolmadan önce bir kez daha o simülakrlar oyunuyla yok olmasının kanıtı olarak görülebilir. Öyleyse

iktidar peşinde koşmanın ya da iktidar üstüne bitip tükenmek bilmeyen söylevler çekmenin de bir anlamı olamaz. Çünkü iktidar da bundan böyle kutsal görünümler düzeni içinde yer alarak, ortada bir iktidarın bulunmadığı gerçeğini gizlemeye daha doğrusu politikada ulaşılabilecek en üst düzeye ulaştıktan sonra tersine çevrilerek bir simülakr görünümüne bürünmüş iktidar olarak bir iniş dönemine girmiş olduğunu göstermekten başka bir işe yaramayacaktır.

Sırrı çözülemeyen bir iktidarı ele geçirebilmek mümkün müdür? Zira iktidarın sırrıyla sırrın sırrı aynı şeydir, yani iktidarın sırrı diye bir şey yoktur. İniş döneminde, yani gerçeğin çökmeye başladığı bir sırada yönlendirilebilen tek şey sahneye konulmuş bir sır ya da iktidardır. Oysa bu yüzyıllardır dur durak bilmeden genişleyerek yayılan bir iktidar tözünün aniden için için kaynamaya başlamış olmasının yanısıra, iktidar alanının, yani şu en büyük yıldızın önce cüce bir kızıl yıldıza, sonra da gerçeğe ait tözle, onu çevreleyen enerjilerin tamamını yutan bir kara deliğe, başka bir deyişle şu yoğunluğu altında ezilmekte olduğumuz toplumsal adlı tek bir göstergeye dönüşmekte olduğunun kanıtıdır.

İktidar gerçekten de ne bir süreç, ne bir yapı, ne bir töz, ne de bir güç ilişkisidir. İktidar bir meydan okumadır. İlkel

toplumlarda hiçbir şey söylememiş olmak için konuşan iktidar kuklasından, iktidar yoksunluğunu gizlemeye çalışan günümüzdeki politikacılara kadar çok uzun bir dönem aşılıp geçilmiştir. Bunun adı bir karşılıklı meydan okuma dönemidir. Bütün bir topluma meydan okuyan iktidara karşılık, toplum da iktidarı ellerinde tutanlara meydan okumaktadır. İktidarın yok olması ya da iktidarın sırrı bu hikâyenin içinde gizlidir.

Kapital'in *gerçek* tarihine gelince, eleştirel materyalist düşüncesinin tek amacı kapitali *durdurmak*, onu ekonomik ve politik bir rasyonelleşme aşamasında dondurabilmektir. Bu kulağa hoş gelen bir diyalektik melodisiyle beşiği sallanan kapitalin "Ayna Evresi"dir (bakınız J. Lacan –çn). Daha sonra diyalektik düşünce kendisine karşı koyan her şeyi bu evrede durdurup dondurmuştur. Neyse ki kapitalizm bu model içine sıkışıp kalmamış, irrasyonel bir şekilde davranıp materyalist eleştirinin ötesine geçerek, onu, bulunduğu yerde o nostaljik diyalektik ve anlamını yitirmiş devrim düşüncesiyle baş başa bırakmıştır. İyi düşünülürse bu materyalist düşüncenin Marksist kuramın oldukça yüzeyselleştiği bir anda ortaya çıktığı görülmektedir ki, böyle bir materyalist düşüncenin toplumun durulup ölçülü bir yaşantı sürdürdüğü bir evrede, her şeyin açık açık konuşulabildiği ideal bir toplumda özellikle bir fren,

bir etkisiz kılma ve derinlemesine bir çatışma aracı olmakla yetinmeyip aynı zamanda *bizzat toplumsalı yok etmeye yönelik bir meydan okuma biçimine* benzemeye çalıştığı söylenebilir. Her şeye karşı hep aynı yaklaşımı sergileyen eleştirel düşüncenin baskısından bir kez kurtulduktan sonra, bugün artık aşırı uçların çatışmalarına tanık olabiliyoruz. Çatışan yalnızca toplumsal *güçler* değil (ancak bu güçlerin hepsine tek bir büyük toplumsallaşma modeli egemendir) aynı zamanda toplumsal *biçimler* olup *bu çatışma toplumsalın ölümüyle sonuçlanabilir.* Bunlar kapitalist biçim ve kurban etme, değer ve meydan okuma biçimleridir. Toplumsal bile biçimsel açıdan yıkılmaya ve bir simülasyon modeline indirgenmeye çalışılmaktadır. Burada sözü edilen şey, kapitalizmin acımasız bir şekilde yerli yerine oturttuğu ve daha sonra eleştirel düşünce tarafından kendisine ideal bir görünüm kazandırılan stratejik bir biçime sahip değerle her zaman kimin mücadele ettiğinin bilinmemesi gibi, bugün neden tüm gücüyle bu değeri yok etmeye çalıştığı da bilinememektedir.

Bütün iktidarlar bu temel meydan okuma biçimini güç ilişkilerinin –egemen / bağımlı, sömüren / sömürülen– arkasına gizlemeye çalışmıştır ve böylelikle tüm direniş biçimlerine bir cepheleşme görünümü kazandırılmaya çalışılmıştır

(mikro-strateji boyutuna indirgendiği zaman bile Foucault'ya egemen olan anlayış budur. Saflardan oluşan savaş düzeni yerini gerilla adlı bir yap-boz oyununa bırakmaktan başka bir şey yapmamış gibidir). Zira güç ilişkileri terimleriyle konuşulduğunda, iktidar bu işten her zaman kazançlı çıkmaktadır. Devrimler sırasında el değiştirse bile iktidar denilen şey hiç değişmemektedir.

Hiç kimsenin aklına iktidar denilen güçten kurtulma gibi bir düşüncenin gelmemesi insana tuhaf geliyor. Buna karşın herkes her türlü iktidarı kendine karşı kişisel bir meydan okuma, ölümüne bir meydan okuma biçimi olarak görürken; iktidara ancak iktidarın mantığını yerle bir eden, daha da iyisi onu içinden çıkamayacağı bir mantıksal evren içine hapseden bir karşı-meydan okumayla yanıt verilebileceğini de biliyor. Bu karşı-meydan okuma biçimi politik, diyalektik ya da stratejik bir özelliğe sahip olmamakla birlikte tarih boyunca inanılmaz bir güce sahip olmuştur. Bu güç meydan okuduğunda, iktidarı elinde tutanları bu politik gücü bağımlı konumunda bulunanları yok etme sorumluluğunu taşımaya itecek kadar ileri götürebilmektedir. Bu güç iktidara, sıkıysa her şeye hâkim ol, seni oradan indiremeyeceğimizi mi sanıyorsun, fütursuzca davran ve sınırsız şiddet kullan, iktidar ol şeklinde

meydan okumaktadır. Hiçbir iktidar bu meydan okumaya kafa tutmaya cesaret edememektedir, aksi takdirde yok olup gideceğini bilmektedir. Zaten bu meydan okumaya bir karşılık veremediği zaman, iktidar denilen şey yavaş yavaş çözülmeye başlamaktadır.

Bir zamanlar iktidar kendini simgesel oyun kurallarına uygun bir şekilde kurban etmeyi kabul ediyordu, çünkü bu kuralların dışına çıkabilmesi olanaksızdı. O zamanlar iktidar kurban edilmesi gereken gelip geçici ve ölümcül niteliklere sahip bir şeydi. O günden bu yana iktidar hep bu oyun kuralının elinden kaçıp kurtulmaya, yani *simgesel* bir iktidar olmayı bırakıp *politik* bir iktidara dönüşmeye ve bir toplumsal egemenlik stratejisine benzemeye çalışmasına karşın, simgesel meydan okuma biçimi her zaman politik bir tanıma sahip olan bu iktidarın korkulu rüyası olmuş, politik hakikati hep bozguna uğratmıştır. Bu meydan okuma karşısında günümüz politikası tözünü tamamıyla yitirmektedir. Bugün öyle bir noktaya gelindi ki artık hiç kimse iktidar sorumluluğuna ya da iktidara sahip olmaya yanaşmamaktadır. Bunun nedeni herhangi bir tarihsel güçsüzlük ya da karakter zayıflığı değil, iktidarın sahip olduğu sırrı yitirmesi, yani hiç kimsenin bu meydan okumaya meydan okumayla karşılık vermek isteme-

mesidir. Bu öylesine doğru bir tespittir ki, iktidarı yok edebilmek için onu iktidara getirmek yeterli olmaktadır.

Bugüne kadar hep strateji ve güç ilişkileri terminolojisiyle akıl yürütüldüğünden, ezilenlerin ezilmekten kurtulabilmek ya da iktidarı ele geçirebilmek için umutsuz bir mücadele içine girdikleri düşünülmektedir. Hiç kimsenin aklına meydan okumanın o fantastik gücünün sahip olduğu boyutları ölçmek gelmemiştir. Çünkü bu bir süreklilik taşımayan, görünmeyen bir güçtür (üstelik bu güç çok büyük çapta eylemlere dönüşüp yayılabilmektedir, ancak bunlar genelde "amaçsız, süreleri belli olmayan ve bir gelecek endişesi taşımayan eylemlerdir"). Çünkü bu meydan okuma büyük umutlara bel bağlamamaktadır –oysa umuda büyük bir değer atfedilemeyeceği gibi, tarih bile zaman içinde önemini yitirmiş ve kendisine amaçla araçlar arasına sıkıştırılarak çarpıtılmış bir değer atfedilmiştir. Tarihî bir önem ya da değere sahip tüm iddialar açıklanabilen, tartışılabilen *diyalektik* iddialardır. Oysa meydan okuma bir *diyaloğun* tam tersidir. Diyalektik olmayan ve açıklanabilmesi olanaksız bir ilişkiler ağma benzer. Meydan okuma ne bir araçtır, ne de bir amaç. O politika adlı ilişkiler ağma, kendi yarattığı bir ağla karşı çıkmaktadır. Ne uzun vadeden haberi vardır, ne de orta vadeden. Bildiği tek şey verilmesi gere-

ken yanıtın ya da ölümün anındalığıdır. Tarih de dâhil olmak üzere çizgisel bir özellik taşıyan her şeyin bir sonu varken, onun bir sonu yoktur, çünkü meydan okuma sonsuza dek el değiştirebilecek bir şeydir. Ona bu müthiş gücü[7] kazandıran şey de işte bu el değiştirme, yani tersine çevrilme özelliğidir. Hiç kimse iktidarın bu politik olmayan yüzüyle, yani bu simgesel tersine döndürülebilme özelliğiyle bugüne kadar ciddi bir şekilde ilgilenmemiştir. Oysa sonuç olarak (merkezî, yasal ya da polis gücüne dayalı) iktidarın politik tanımı konusunda

---

[7] Bu güç bizim kültürümüzün ürünü olan bir cinsellik tarihi boyunca hiç kuşkusuz kadının erkek üzerinde bıraktığı etkinin aynısına sahiptir. Başka bir deyişle kadının zevk alma konusunda meydan okuyup egemenliği altına aldığı erkeğe karşı cinsel ilişkiye girme ve zevk alma hakkını tek taraflı olarak kullanması türünden bir şey. Kadınların bu cinselliği denetim altında tutma hakkına sahip olmaları, zevk vermeyi reddetmeleri, bu kesintisiz bir şekilde sürüp giden meydan okuma olayıyla her zaman yanıtsız kalan cinsel iktidar sorusu, "güçlü" görünen erkek tarafı üzerinde hiçbir zaman karşılık veremeyeceği inanılmaz bir baskı unsuru olmuştur. Belki de erkeği cinsiyet ayrımına iten şey bu baskıdır. Bu cinsiyet ayrımının kendisiyle birlikte tüm geleneksel cinsellik anlayışını da peşinden sürükleyerek çökmesinin nedeni kesinlikle bir kadın özgürlüğü hareketinin baskısı değil, bu meydan okumadır.

haklı olarak her zaman belirleyici bir rol oynamış bir şey varsa, o da bu karşı-meydan okumayla bu tanımlanamazlık özelliğidir. Toplumsal yaşama özgü bir kambur gibi algılanan ya da ortalığa dağılan zerreciklerin her yanı sarmasına veya rastlantılardan oluşan bir "üzüm salkımına benzeyen" (mikro-fizik ya da enformasyon kuramlarından transfer edilebilecek herhangi bir terimi iktidar ya da arzu alanlarına uyarlayabilirsiniz) güncel iktidarı da bu güç belirlemektedir. Bu Foucault'nun sunduğuna benzeyen yönlendirici, çağrıştırıcı ve söylev çekmeyi bilen bir iktidar evresidir. Buna karşın Foucault'nun baskıcı merkezî iktidarı olumlu yönde ilerleyen bir iktidara çevirmesiyse bu evrede karşılaşılan olaylardan yalnızca biridir. Çünkü burada politik söylevin dışına çıkılması söz konusu değildir ve Foucault: "politik söylevden kurtuluş yok" demektedir. Oysa burada anlatılmaya çalışılan şey politikanın kesinlikle bir tanımının yapılamayacağı, yani politikanın somut bir varlığa sahip olmayıp bir simülasyondan ibaret olduğu gerçeğidir, bu noktadan hareketle aynaya bakan iktidarın hiçbir yansımayla karşılaşmamasının neye bağlanması gerektiğinin kavranmasıdır. Simgesel şiddet her türlü politik şiddete göre daha baştan çıkartıcıdır.

Sınıf mücadelesinin *gerçek* tarihine gelince, eğer gerçekten yaşanmış tarihî anlar varsa, bunlar yalnızca ve yalnızca boyun eğen sınıfın "bir sınıf olarak" kendi kendini yadsıyıp bir hiç olduğunu kabul ederek girişmiş olduğu mücadele anlarıdır. Marx, bu boyun eğen sınıfın günün birinde ortadan kaybolmak durumunda kalacağını söylerken politik bir görüşü dile getirmekten başka bir şey yapmamıştı. Oysa bir sınıfın kendisi ya da bir kesimi kesinlikle bir sınıfa benzememeye çalıştığı, bir sınıf olmayı yadsıdığı, başka bir deyişle her an patlamaya hazır kapitalist yapı içinde kendi ölümünü hemen o an sahneye koyup sergilediğinde ve yine politik anlamda daha geniş bir alana yayılmak ve egemen bir sınıf olmaya çalışmak yerine aniden için için kaynamaya başladığında ortaya 1848 Haziran'ı, Commune (Komün) ya da 1968 Mayıs'ı gibi sonuçlar çıkmıştır. Hiçliğe benzeyen şeyin sırrı (bizim dışa dönük toplumsal patlama düşüncesine dayalı devrimci düşünce biçimimizin tersine), için için kaynamanın sahip olduğu o inanılmaz güç de ortaya çıkmıştır. (Paris'te) 3 Mayıs (1968) öğleden sonra Quartier Latin sokaklarını görecektiniz!

Çoğu kez iktidar bile kendi kendini hiçbir zaman iktidar olarak görmemiştir. Büyük politikacıların sahip oldukları bir sır varsa, o da iktidar diye bir şeyin *var olmadığını* biliyor ol-

malarıdır. İktidarın tıpkı bir Rönesans dönemine ait resim gibi üç boyutlu bir simülasyon alanı olduğunu biliyor olmalarıdır. Öte yandan iktidarın ayartıcı olabilmesinin nedeni (naif bir gerçekçi politika anlayışına sahip olanların bunu anlayabilmesi olanaksızdır) iktidarın bir simülakr olması, yani göstergelere dönüşebilme özelliğine sahip olması ve göstergeler aracılığıyla yaratılabilmesidir (işte bu yüzden göstergelerin tersine çevrilmesi ya da gereğinden çok gösterge üretilmesi, yani *parodi* denilen şey iktidarı herhangi bir güç ilişkisinden çok daha derinden etkileyebilecektir). İktidarın yokluğu adlı bu sırra ancak büyük politikacılar vâkıf olabilmişlerdir. Büyük bankacılar da benzer bir sırra vâkıf olup paranın hiçbir anlamı olmadığına, para diye bir şeyin var olmadığına inanmaktadırlar. Büyük tanrıbilimciler de benzer bir sırra vâkıftırlar. Onlar için de Tanrı diye bir şey yoktur, Tanrı ölmüştür. Bu sırra vâkıf olmak onların toplum içinde üstün bir konuma sahip olmalarına yol açmaktadır. Bu sırra vâkıf olan ve her an çekip gitmeye hazır olduğunu göstererek topluma meydan okuyabilen bir iktidar ancak o zaman gerçekten egemenliği eline geçirebilmektedir. Topluma meydan okumaktan vazgeçerek bir hakikat, bir töz, (halkın iradesini vs.) temsil etme hakkına sahip olduğunu ileri sürmeye kalkıştığı anda egemenliğini yitirmekte ve karşısındakiler onun ölüm fermanı anla-

mına gelen bir meydan okuma eylemi gerçekleştirip iktidarı bu kendini beğenmişlik sürecinin içine hapsetmekte; kendini bir töz olarak görmesine, irrasyonel düşünce üretmesine son vermekte ve bu işi bir hiç ya da ölümlü bir varlık olduğunun bilincine varıncaya kadar sürdürmektedirler. Eskiden bu sırrın varlığını unutan şefler öldürülürdü.

İktidardan bu kadar çok söz edilen bir yerde, iktidar diye bir şeyin var olabilmesi mümkün değildir. Keza Tanrı konusunda da benzer şeyler söylenebilir. Tanrı'nın ölümünden bir önceki evrede de nereye gitseniz karşınıza Tanrı çıkmaktadır. İktidar konusunda da durum farklı değildir. İktidar bir hayal, bir hayalet, ölüden farksız bir şeydir. Kafka'nın sözleri de zaten bu anlama sahiptir, yani gelmesi gereken günün ertesinde gelen Mesih, olsa olsa ölüler dünyasında yeniden yaşama dönen bir Tanrı, bir *zombi* olabilir. İktidardan da bu kadar çok ve olumlu bir şekilde söz edilmesi, yani çözümlemenin titizliği ve çok ince ayrıntılara kadar inebilmesi bile geçmişe duyulan özlemin bir sonucudur. İşte bu noktada kendisine ikinci bir yaşam hakkı tanıma adına iktidarın hemen her yerde ayartmayla çiftleştirildiğine –bu günümüzde sanki bir zorunluluğa dönüşmüş gibidir– tanık olunmaktadır. İktidara taze kan sağlayan şeyin adı arzudur. Oysa arzu bile toplumsal ya-

şamdakine yakın bir tür arzuyla tarihtekine benzer stratejik bir efektten başka bir şey değildir. Her nedense Foucault'nun sözünü ettiği "iktidar"lar ortaya tam da bu noktada, yani bedenin edep yerlerine, söylevlerin bıraktıkları izlere, alışkanlık kesp etmiş jestlere eklenmiş bir şekilde çıkmaktadır. Bu mantıklı sözler üreten oldukça sinsi ve kurnaz stratejinin burada da iktidarı tarihten uzaklaştırıp ayartmaya benzetmeye çalıştığı görülmektedir.

Gerek uygulama, gerekse kuramsal açıdan iktidar bütün dünyayı büyüleyen bir şeydir. İnsanları böylesine etkileyebilen bir iktidarın canlı olabilmesi olanaksızdır. Ölü bir iktidar ise daha önce var olan tüm iktidar biçimlerinin müstehcen ve parodik bir yöntemle aynı anda yeniden yaşama döndürülmesi olarak tanımlanabilir. Tıpkı cinselliğin pornografi aracılığıyla yeniden yaşama döndürülmeye çalışılması gibi. Tüm büyük gönderen sistemlerinin (din, cinsellik, politika vb.), ölümün nefesini enselerinde hissetmeleri bir zamanlar sahip oldukları şiddet üretme ve temsil etme özelliklerinin çok abartılı boyutlara ulaşması şeklinde olmaktadır. Örneğin faşizm, hiç kuşkusuz, politik iktidarın girişmiş olduğu umutsuz "yeniden canlanma" (*revival*) hareketinin ilk müstehcen ve pornografik biçimidir. Örneğin, rasyonel temellerinden umut

kesilen bir iktidarın (XIX. ve XX. yüzyıllar boyunca anlamını yitiren temsil etme biçiminin) şiddete başvurularak yeniden yaşama döndürülmesi gibi. Bu kuruluş ilkelerinden umut kesilen ve bir sözleşme üstüne oturan toplumsalın şiddete başvurularak yeniden yaşama döndürülmesi demektir. Oysa faşizm insanları büyüleyebilmiş tek modern biçimdir. Zira Makyavelci iktidar açıklamasından bu yana bir iktidar ve meydan okuma biçimi olmanın yanı sıra, her türlü politik "hakikatle" alay edip ölümü (kendi ve diğerlerinin ölümünü) göze alan bir iktidar olma iddiasıyla ortaya çıkabilmiş tek modern iktidar biçimi faşizmdir. Zaten ölüme meydan okuyabildiği için o açıklanamayan toplumsal muvafakati sağlayabilmiş ve iktidara karşı direnme diye bir şey görülmemiştir. Bütün *simgesel* direniş biçimleri neden faşizme teslim olmuşlardır? Bu, tarihte eşi benzeri olmayan tek olaydır. Bu hiçbir ideolojik kandırmaca ya da Reich'a özgü bir cinsel baskı altında tutulma düşüncesiyle açıklanamaz. Yalnızca meydan okuma bu türden bir yanıt verme tutkusunun, yalnızca akıl dışı bir değiş tokuş oyunu böyle bir inancın oluşmasına neden olup tüm direniş biçimlerine bir son verebilir. İnsan meydan okumaya neden karşılık verir sorusunun yanıtı halen verilememiş olup, çözülmemiş bir bilmece olarak kalmayı sürdürmektedir. Neden oyunu karşımızdakinden daha iyi oynayabi-

leceğimizi düşünüp böylesine nedensiz bir buyruğa karşı yanıt vermek için yanıp tutuşuyoruz?

Faşist iktidar ölümün sahip olduğu o ritüelleşmiş itibardan yeniden yararlanmayı becerebilen tek iktidardır. Ancak bu işi (işte burası çok önemlidir) bir şey ölüp gittikten sonra yeniden ortaya çıkmasına benzer bir şekilde ve hileye başvurmanın yanı sıra anlamsız boyutlara varan abartılı vaatlerle ve sahneye bir drama koyarcasına, başka bir deyişle tıpkı Benjamin'in sözünü ettiği *estetiğe* –gerçekten bir kurban verme törenindekine benzer bir şekilde değil– başvurarak yapmıştır. Faşist politika bir ölüm estetiğine sahiptir ve bu modası çoktan geçmiş bir estetik biçimdir. Modası geçen bütün yönetimler bu faşizmden ancak *özlemi çekilen* bir müstehcenlik ve şiddet biçimi, zamanında tepki görmüş, hattâ tarihsel anlamda ilk ortaya çıktığı anda aşılıp geçilmiş bir iktidar ve ölüm senaryosu olarak esinlenebilmektedirler. Bu Mesih'in ortaya çıkış tarihi konusunda Kafka'nın dediği gibi, sonsuza dek sürüp gidecek bir gecikmedir. Benzediği şeyin göstergesinden başka bir şey olamayan bir iktidarın sonsuza dek sürüp gidebilecek içsel simülasyonudur.

Bugün "mikro" düzeydeki faşizm biçimleri ve "mikro" iktidarlardan söz edildiğinde aynı modası geçmiş özlem ve si-

mülasyonla karşılaşılmaktadır. "Mikro" düzeye indirgeme işlemi faşizme bir çözüm getirmediği gibi merkezî iktidarın yetkilerini vekâleten kişilere devretmesinden başka bir işe de yaramamaktadır. Bu işlem çok karmaşık bir simülasyon ve ölüm senaryosunu, "temel işlevi ihbarcılık olan" basit bir "belirsiz ve değişken gösterene" indirgemektedir (Foucault). Bu işlemin bir başka temel işlevi de mevcut düzeni korumaktır, zira mikro düzeyde bile olsa faşizme başvurmak (tıpkı iktidara başvurmak gibi) politikaya, *politik bir hakikate* özlem duymanın yanı sıra iktidar ya da faşizmin arzuyla ilişkili paranoyak bir kaza ürünü olduğunu tekrarlayıp duran bizim gibi insanların bu varsayımı doğrulayıp yaşatmasına neden olmaktadır.

İktidar her halükârda bir yanılgıdır. Hakikat her halükârda bir yanılgıdır. Her şey belli bir biriktirme, bir iktidar ya da bir hakikat döneminin şimşek kadar kısa süren bir özeti içine yerleştirilmiştir. Bu dönem kesinlikle tersine çevrilme ya da yıkıcılığa başvurulmadan sona ermek durumundadır. Oysa bütün bunlar bir anlık şeylerdir ve işin özeti hiç düşünmeden, zorlanmadan ölmekten ibarettir.

Niçin Foucault'yu unutmalıyız?

Baudrillard'a göre Foucault'nun söylevi iş işten geçtikten sonra ortaya çıkan bir mesih, iş işten geçtikten sonra yapılmaya çalışılan bir devrim gibi, iş işten geçtikten sonra çekilmiş bir söylev olma özelliğine sahiptir.

Foucault'nun cinsellik, iktidar, baskı, arzu, delilik vb. konularla ilgili olarak bu kadar güzel ve kusursuz bir söylev çekebilmesinin kökeninde bütün bu konuların ve kuramların günümüzde anlamlarını yitirmiş olmalarının yattığını söyleyen Baudrillard, böylelikle Foucault'nun söylevinin gerçekliği kapsayan bir evrene değil, bir simülasyon evrenine ait olduğunu ve bu yüzden onu bilimsel bir çözümlemeden çok bir "vakayiname" (chronique) olarak nitelendirmenin daha doğru bir şey olacağını iddia etmektedir.

Foucault'yu Unutmak'ta Marksizm ile birlikte Psikanaliz, Lacan ve Deleuze de eleştirilerden payını alır. Baudrillard, "yükte hafif pahada ağır" bu kısa metinle ülkesinde akademik kurumlar tarafından aforoz edilmeyi çoktan göze almıştır bile...

ISBN 978-975-8717-98-9